

בעמק אהילן

פרשת מקץ • ה'תשפ"ד • שנה שלישית 130

במה לתורת רבני ואברכי גני אהילן

אגדה

חלום ופשרו

במדרש רבה ביארו חז"ל שאינו דומה חלום המלך לחלום אותו חולם כל אדם אלא חלום המלך של כל העולם כולו הוא. וביאר בספר "העקידה" שכל אדם חולם לעצמו ועל ענייניו הפרטיים, אמנם המלך חולם את חלומו של העולם כלו.

חרטומי מצרים שלא כיוסף פתרו את חלום פרעה ממבט אישי ופרטי אשר אינו מבטא את ראייתו של המלך. ועוד, חרטומי מצרים פתרו את החלום במבט צר עין המבשר רעות, לעומתם יוסף פותר את החלום מזווית שונה ובעין טובה, ולדבריו החלום מבשר על היכולת להפוך צרה לרווחה ואפילה לאורה. בראייתו של יוסף ישנה תקוה וקיום לטוב גם בימי רעב וצרה. זהו איש חכם ונבון אשר עיניו בראשו ורואה את הנולד המשוחרר ממאסר רעיונו.

יסודה של הגאולה טמונה בחלומותיו של יוסף. אל תעצבו ואל יחר בעיניכם כי מכתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלקים, חלומותיו שהשניאו אותו על אחיו הפכו למקור חיותם והצללתם. בגמ' (ברכות כ:): אמר ר' יוחנן שאינו חשש מעין הרע שהוא מזרעו של יוסף שעין הרע אינה שולטת בו, שנאמר בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, וכן נאמר וידגו לרוב בקרב הארץ כדגים שבים שמים מכסים עליהם ואין עין הרע שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין הרע שולטת בהם. בעינו הטובה ניתנת האפשרות לשנות לפתור את הרע שבחלום פרעה ולהפוך הכל לטובה.

נקודת המבט יוצרת את המציאות לטוב ולרע, (ב"ב ב.) אמר ר' אבא אמר רב הונא אמר רב אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה, ופירש"י שלא יזיקנו בעין רעה. והסיר ה' ממך כל חולי (דברים ז) אמרו בפסיקתא זו עין רעה. שכך אמרו חכמים ז"ל תשעים ותשעה מתים בעין רעה ואחד בידי שמים. החלום מבטא את החולם ואת עולמו הפנימי וכמו שנתבאר חלומו של מלך הוא חלומו של העם, וא"כ עין טובה יוצרת עולם טוב ומיטיב, היפוכה של עין רעה.

וז"ל רבנו יונה (שע"ת שער ג) אוילים יליץ אשם ובין ישרים רצון. לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר (משלי יד). "אוילים יליץ אשם" - אמרו רבותינו (קידושין ע). כל הפסול פוסל ואינו מדבר בשבחו של לעולם, ודרכו לפסול בני אדם במומו. "ובין ישרים רצון" - כי דרך הישרים לכסות על כל פשעים ולשבח האדם כי נמצא בו דבר טוב. וזכרו במוסר כי אדם אחד וחכם עברו על הנבלה, אמר האדם כמה מסרחת נבלה זו, אמר החכם כמה לבנות שיניה וכו', ע"ש עוד.

האדם יוצר את סביבת חייו, ראיית העולם יוצרת ומגשימה את עצמה. כל דבר רע הנאמר על הבריאה האלקית יש בה עזות והתרסה כלפי הבורא ית' אשר ברא את הכל ומחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. תחילת הדיבור התפל בדברי הבאי ובגנות הצדיקים וסופו כפירה בעיקר. בעלון צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם (משלי כח, יב). מבאר רבינו יונה, הצדיקים מפארים ומכבדים בני אדם על כל מעלה טובה הנמצאת בהם, ורשעים מחפשים את מומי בני אדם ושגיאותיהם להשפילם. הרשע מורד במלכות שמים ורואה רק רע בבריאה האלוקית והצדיק בעין טובה רואה אך טוב וחסד. כל הנברא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע.

ובשעה שברא הקדוש ברוך הוא את אדם הראשון נטלו והחזירו על כל

דבר העמק

מורנו המרא דאתרא הגר"א ברוידא שליט"א

הלכה

צום עשרה בטבת

כתב הרמב"ם בהל' תעניות (פ"ה ה"א) וז"ל, יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו את אותם הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב, שנאמר והתודו את עוונם ואת עוון אבותם.

נתבאר בדבריו שעיקר תקנת התענית היא לתשובה ולא מחמת אבילות, וצ"ב ממה שנראה מנבואת זכריה (ח, יט) כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמעדים טובים. ומשמע שעתה הוא להיפך דהיינו ימי אבל צער.

בדברי הרמב"ם (שם ה"ב) מבואר שתענית עשרה בטבת היא על התחלת המצור על ירושלים בזמן חורבן הבית הראשון על ידי נבוכדנאצר, אך בדברי הפייטן (סליחות לעשרה בטבת) נמצא עוד "אזכרה מצוק אשר קראני, בשלוש מכות בחודש הזה הכני וכו'. דעכני בשמונה בו שמאלית וימנית, הלא שלשתן קבעתי תענית, ומלך יון אנסני לכתוב דת יונית וכו'. זועמתי בתשעה בו בכלימה וחפר, חשך מעלי מעיל הוד וצפר, טרוף טרוף בו הנותן אמרי שפר, הוא עזרא הסופר. יום עשירי צוה בן בוזי החוזה, כתב לך בספר המחזה לזכרון לעם נמס ונבזה את עצם היום הזה". לאמור, מלבד הצרה בעשרה בטבת, היו צרות נוספות: בשמיני בטבת ציוו היוונים לתרגם את התורה ליוונית ובתשעה בו נפטר עזרא הסופר.

ועל מש"כ השו"ע (תקמ"ט ס"א) חייבים להתענות בתשעה באב ובי"ז בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת מפני דברים הרעים שארעו בהם, כ' המג"א (סק"א) "כדי לעורר הלבבות לתשובה", והוא כדברי הרמב"ם שזה עיקר תקנת הימים.

והחת"ס (שו"ת או"ח ר"ח) הק' מנ"ל לרמב"ם ענין זה וז"ל, הנה גילה לנו מה שלא היינו מעלים על דעתנו, שהיינו חושבים שהתעניות הללו אינם על דרך התשובה אלא על דרך האבל והצער ביום שאירע רע, כמו השמחה ביום שאירע טובה, וכן משמע קצת פ"ק דמגילה (ה), א) דקאמר תשעה באב שחל בשבת מאחרים ולא מקדימים מאי טעמא אקדומי פורענותא לא מקדימין, ובוודאי אקדומי תשובה זריזין מקדימין, מ"מ הודיענו הרמב"ם דלא כן הוא. ועל פיו נהגו לומר וידיים וסליחות באותן הימים [חוץ מתשעה באב דאיקרי מועד], משום שנקבעו על התשובה. ומכל מקום לא הודיעונו נושאי כליו מנא ליה הא.

ולכאורה היינו משום דאל"כ מנא להו להנביאים לחדש דבר שלא מצינו כיצא בו בתורה, בשלמא לקבוע יום שמחה ביום טובה כגון חנוכה ופורים דאורייתא הוא מק"ו, משעבוד לגאולה אומרים שירה

אוצרות המלך שבתוכינו

'עין רעה' אוכלת את כל הטוב עד שאפילו אם בעצם היה להם טוב בחיים, מבחינתם, מצד החוויה שלהם 'לא נודע כי באו אל קרבנה'. והנה פלא הוא: שייך שיהיה שני שכנים גרים באותה שכונה, אחד רואה את הטוב בסביבה וגדל בשכונה טובה וממילא זה משפיע עליו לטובה. ומאידך, השני רואה הכל רע וממילא הוא מצדו גדל בשכונה רעה, וממילא זה השפיע עליו לרעה (!).

אפילו שני אחים באותו בית, אחד גדל בבית טוב כי הוא ראה את הטוב של הבית, והשני לא. מה שתעשה לו לא יעזור, 'לא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחילה'. תשאל אותו, 'האם אתה זוכר איזשהו טוב בחיים שלך?' לא זוכרים כלום... ואין הפשט שנמחק הכל מזיכרונם, אלא הרבה יותר עצוב, בכלל 'לא נודע כי באו אל קרבנה'. בעין רעה שלהם הם מכלים את הכל...

מים עמוקים מתורת רבני ואברכי השכונה שליט"א

ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות

יוסף הצדיק שמע את החלום. הוא הבין כי יבואו זמנים טובים של שפע ובריאות ואח"כ יבא זמנים קשים. הוא הבין את המסר, וידע בדיוק מה לעשות. צריכים להתכונן לזמנים הקשים, ואם לא נתכונן בהתאם יהיה אסון הומוניטרי...

יוסף הצדיק המליץ לפרעה לבחור 'איש נבון וחכם' שינהל את העניינים: *וַיִּפְקֹד פְּקָדִים עַל הָאָרֶץ... וַיִּקְבְּצוּ אֶת כָּל אֹכְלֵי הַטְּבוֹת הַטְּבוֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וַיִּצְבְּרוּ בָר... וְשִׁמְרוּ. וְהָיָה הָאֹכֵל לְפָקֶדוֹן לְאָרֶץ לְשִׁבְעַת שָׁנֵי הָרָעַב אֲשֶׁר תִּהְיֶינָה בָּאָרֶץ מִצְרַיִם וְלֹא תִכְרַת הָאָרֶץ בְּרָעַב:*

יוסף ידע לחשוב קדימה ולנצל את 'ימי השובע' לצבור כוחות בשביל הימים שלאחריהם. כי חוץ מהעבודה של הרגע, העיניים צופות למרחקים ודואגות לאסוף ולצבור שמחה וחיוק שישאר בשביל הימים יותר קשים... לא נהיה כמו אותם 'פרות רעות' שאפילו בזמן הטוב מכלים את הכל, אלא אדרבה בימים הטובים, יהיה הטוב 'נודע כי באו אל קרבנה ונהיה 'יפות מראה' להאיר פנים זה לזה וכמובן, נהיה 'יפות מראה' להקב"ה, לקיים 'התנאה לפניו במצוות' ונעבוד אותו בשמחה, וניקח גם בחשבון כי נצטרך לצבור כוחות ל'שנות רעב', כשיסתלקו ימי האהבה והארת הפנים הגלויה. נזכר בימים הטובים בבחינת 'זכר רב טובך יביעו' ונתחזק מהם דוקא בימי הרעב'.

הוא המשביר

שני פנים יש לו ליוסף הצדיק, מצד אחד יש לו את התכונה לשמור את טוב ה' ולאכסן אותו באוצרות המלך, ומצד שני הוא השליט על הארץ *הוא המשביר לכל עם הארץ (בראשית מב, ו).*

'הוא המשביר' שמשפיע בזמן הנכון והמינון הנכון. וכמובן, שתי המידות אחת הן. כי רק ע"י שהוא היה חכם ונבון וידע לשמור את טוב ה' לזמן הנכון, הוא יכול להשפיע ולפרנס כראוי.

גם שמו 'יוסף' מכיל את שתי משמעויות אלו, שהרי רחל אמנו קראה אותו על שם כי 'אסף ה' את חרפתי'. אסף הוא התכונה של שמירה כנ"ל. וכן נקרא יוסף על שם 'יוסף ה' לי בן אחר', לשון ריבוי ותוספת. שתי תכונות אלו הם 'יסוד' אחד.

מצד אחד 'מקבל' ומצד שני 'משפיע'.

פרות מחייכות

וְהָיָה מִקֵּץ שְׁנֹתַימָּיָם יָמִים וַיִּפְרְעָה חֲלֹם וְהָיָה עַל הָיָר. וְהָיָה מִן הָיָר עֹלֹת שְׁבַע פְּרוֹת יְפוֹת מְרָאָה וּבְרִיאת בְּשָׂר וְתַרְעִינָה בְּאָחוּ. (בראשית מא, א – ב)

פירש רש"י יפות מראה: סימן הוא לימי השובע, שהבריות נראות יפות זו לזו, שאין עין בריה צרה בחברתה עכ"ל. חלום זה רמז לאנשים, כשהם מרוצים מעצמם ומצבם אין להם עין הרע, והם מוכנים לראות את הטוב של השני ולשמוח בו. ולכן בימי שובע כולם מחייכים ומאירים פנים אחד לשני.

ה' צלך

חז"ל חידשו כי יש עבודה מיוחדת לחייך לקב"ה (!) כן מביא רבי חיים מואלוז'ין ב'נפש החיים' ממדרשי חז"ל, כי איך שהאדם מתנהג כלפי הקב"ה ככה הוא מתנהג איתו בחזרה. כמו ה'צל', תראה לו אצבע הוא מראה לך אצבע בחזרה, תראה לו יד, הוא מראה לך יד בחזרה, תראה לו שאתה עצבני וכועס כלפיו, כן הוא יראה לך בחזרה שהוא כועס ועצבני כלפך, אבל אם תחייך לו, הוא מחייך לך בחזרה. 'כגון זה עבדו את השם בשמחה, שמחה של האדם מושך כלפיו שמחה עליונה... והוא ענין הכרובים... פניהם איש אל אחיו' (שער א פרק ז).

תמיד יש לנו אפשרות להתמקד במשהו לא טוב, אמנם זו ממש עיסקה רעה, כי אם האדם מתמקד בנקודה שחורה, אז אותה נקודה גודלת וגודלת... עד שזה ירדוף אותו ויהפוך את החיים לחלום רע.

ולכן העצה היעוצה היא לחפש את הטוב בחיים, לחייך להקב"ה. הקב"ה רואה שאתה מחייך אליו, והוא יחייך לך עוד יותר בחזרה. ה' צלך. הוא נותן לנו לבחור איזה סוג 'ריקוד' יהיה ביננו. כי לפי התנועה שלנו כן הוא יעשה תנועה כנגדנו. כי במידה שאדם מודד מודדים לו.

בוקר טוב

הרב אביגדור מילר זצ"ל זירז את בני דורו לקום בבוקר עם חיוך! מחשבה ראשונה ביום, עוד לפני שהספיק לפתוח את העיניים, שידמה בלבו כי הקב"ה עומד עליו כאבא אוהב עם חיוך על פניו המעורר את בנו לקום ליום חדש. והוא ירגיש אהוב ומחייך בחזרה אל האבא הטוב ביותר. אם ככה הוא מתחיל היום, הקב"ה ימשיך לחייך לו במשך היום, כי ה' צלך, והוא מגיב לך בדיוק באותה מידה שאתה פונה אליו.

פרות עצובות

החלק הראשון של החלום היה די טוב. פרעה ממשך לחלום: וְהָיָה שְׁבַע פְּרוֹת אַחֲרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן הָיָר רְעוֹת מְרָאָה וְדָקוֹת בְּשָׂר וְתַעֲמֹדָנָה אֶצֶל הַפְּרוֹת עַל שֵׁפֶת הָיָר.

ר' משה שפירא זצ"ל ביאר כי 'פרות רעות' הם הפוכות מהפרות 'יפות מראה' הנ"ל. הם מסמלים אנשים שלא טוב להם. גם כלפי עצמם לא רואים שום דבר טוב, וממילא יש להם צרות עין רע אחד לשני.

ומה קרה אח"כ?

והואכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות הראשונות הבריות. ותבאנה אל קרבנה ולא נודע פי באו אל קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה... (שם מא, כ – כא)

צריכין להודות. צא וברוק: ארבעה אלה חייבים להודות לה' רק אחרי שהגיעו למצב של 'ויזעקו אל השם' כנ"ל.

והנה יש נוהגים לומר פרק הנ"ל בכניסת השבת כהכנה ליום הקדוש. והנה מה טוב ומה נעים הכנה כזאת ליום שעיקר עבודתה היא 'מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה'. כי אם לבו סתום מלשפוך את נפשו לה' ולשתף אותו במצוקתו, גם יהיה לבו סתום להודות לו. וממילא מובן, כי 'ויזעקו' זו דרך נפלאה להשתחרר מחושך של ימי החול בבחינת 'ומצוקתיהם יוציאם', לפתוח סתימת הלב ולהיכנס לאווירה של 'ידו לה' חסדו של שבת קודש.

ואשר אתה עתיד לעשות עמי

מענין לענין יש להוסיף כי בשבת לא רק מודים על העבר, אלא גם מודים על העתיד. כמאמר הזמר 'מודה אני לפניך... על כל החסד אשר עשית עמדי ואשר אתה עתיד לעשות עמי ועם כל בני ביתי... וזה חידוש גדול.

כי בשבת קודש אנו מחייכים להקב"ה ברמה אחרת לגמרי. כי אף שיש לנו 'אמונה' כל ימות השבוע, אמנם בשבת נכנסים לשער ה'ביטחון' ומודים לו גם על העתיד.

ומה ההבדל בין אמונה לביטחון? אמר חכם אחד: 'אמונה' זה כמו מי שקיבל צ'ק, אבל ביטחון זה כמי שקיבל 'מזומן'. בשבת לא רק שובתים האיברים ממלאכה, אלא גם הלב והנפש שובתים ורגועים בידועם כי 'כל מלאכתו עשויה'. הוא אומר לעצמו 'שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עלי' (תהילים קטז, ז). ואף שבדרך כלל מודים רק על העבר, נראה כי ע"י הביטחון והרגוע הנפשי של שבת קודש הוא יכול כבר להודות על העתיד, כי בעצם הוא מודה להקב"ה על עצם הביטחון, שיש לו משענת נצחית בל תמוט, וזה שווה יותר מהכל (ראה חובות הלבבות). כבר יש לנו 'מזומן' ביד. מודה אני לפניך.

איש מצליח

יוסף הצדיק היה 'איש מצליח' ושמח בכל מצב, כי ה' איתו בכל מקום. כששם לב בבית הסוהר לאנשים עצובים הוא ניגש אליהם ושאל 'מדוע פניכם רעים' (בראשית מ, ז) היה פשוט לו שגם בבית סוהר צריך סיבה מיוחדת להיות עצוב... ולכן הוא שם לב למצב רוח של האסירים וניסה לעזור להם ולנחם אותם בכל האפשר.

אמנם בל נשכח, כי בדרך למצרים, כשמכרו אותו האחים לישמעאלים והוא עבר דרך קברה של מאמע רחל, הוא הרעיש את השמים בצעקות ובכיות שלו ואמר 'אמי אמי יולדתני, עורי קומי וראי נא את בנך והביטי אליו וראי את בנך ובכי עמי על צרתי... עד ששמע קול מדבר אליו בלב מר וקול בכי ותחינה, כדברים האלה: בני בני יוסף, בני שמעתי את קול בבכיתך ואת קול צעקתך ראיני את דמעתך... ועתה בני יוסף חכה אל ה' והתחולל לו ואל תירא כי ה' עמך והוא יציל אותך מכל צרה. קום בני לך מצרימה עם אדוניך ואל תירא כי אלוקים עמך... (ספר הישר)

ואחרי כל העבודה הזאת, הגיע הזמן המיוחד לצאת מבית האסורים.

יוסף היה איש 'חכם ונבון', דמות ומופת לכלל ישראל, וכן לכל אחד ואחד שעובר מעברים בחיים, שידע כי יש השלכה של הימים הטובים על ימי הרעה וגם להיפך. ועל ידי שמודה לה' על הימים הטובים, יהיה לו אפשרות לזעוק לה' בימים החשוכים. וזה יתן לו את הכח להוציא מה'אוצר' שלו כל הטוב הטמון בו, להשפיע עליו גם בזמנים של רעב וחסור, ושוב 'יודו לה' חסדו. מי חכם וישמר-אלה ויתבוננו חסדי ה'.

וברוק ומנוסה, כי המשפיעים האמיתיים בכלל ישראל הם אלו שידעו לקבל מרבתיים, וידעו להצניע את עצמם עד שהמקבלים היו צריכים אותם. גדולי רבותינו נמנעו מלהשפיע מתורתם כל עוד התלמידים לא הראו רצון לקבל. ובאמת זו גבורת הנפש ברמה גבוהה של מנהיגי ישראל בכל הדורות.

יוסף היה המלך הראשון בתולדות עם ישראל והוא ידע להשפיע שמחה ושפע גשמיים לנמצאים במלכותו. הוא היה האיש החכם ונבון, אשר רוח אלוקים בו והיה לו חזון על העתיד. הוא ידע לקבל את השפע העליון, לאסוף אותו ולשמור אותו באוצרות המלך שלא יתבזבז, כדי להשפיע אותה בזמן הנכון ובמינון הנכון. הוא ידע לספוג את השמחה בלבו בימי שובע והארת פנים, בבחינת 'שבענו מטובך', לצבור כוחות של הודאה והתחזקות באמונה, וממילא הוא יכול גם להשפיע גם לאחרים.

מודים וזועקים

הזכרנו איך יוסף שומר את ה'שובע' ומשתמש בו לימי הרעב. יש עומק בכוחות הנפש ששני מצבים הנ"ל משפיעים אחד על השני. כי יש שתי סוגי עבודת ה', השייכים לשני מצבים שונים: יש עבודה של 'הודאה' על הטוב ויש עבודה מיוחדת של 'זעקה' בעת צרה. מודים על העבר וזועקים על העתיד. אמנם יש סוד נורא בכוחות הנפש כי שתי עבודות אלו עוזרות זו לזו. ע"י שאדם מודה על העבר הוא מקבל כוח לצעוק לה' בזמנים הקשים, ועל ידי שהאדם צועק לה' על הקשיים שלו הוא מקבל עוד יותר כוח להודות על העבר.

ומובא בספרים כי זה ברוך ומנוסה...

לפעמים ליבו של אדם כל כך סתום מרוב צרות עד שהוא נמנע מלפתוח את הפה ולצעוק לה' על צרתו... כי מרוב הסתר פנים וצמצום הדעת הוא חי ביאוש ובאשליה שהקב"ה סתם תפילתו ואינו מעונין בו רח"ל... ויתכן שבגלל זה הוא חי באיזשהו ניתוק מצרותיו ואינו יכול אפילו לפתוח את הפה ולצעוק עליהם כלל... ולכן העצה בשבילו הוא דוקא להתחיל מצד ההודיה לה', לחפש דברים להודות עליהם לה', וכלשונו הנפלאה של הרמח"ל 'כי אין לך אדם באיזה מצב שימצא... שלא יראה נפלאות וטובות רבות במצבו...' (מסילת ישרים פרק ח). וע"י שמודה לה', לאט לאט נפתח סתימת לבבו, ומתחיל לראות אור בחיים. הוא מקבל ביטחון שה' נמצא איתו ושמע אותו, ואז הוא מקבל כוח לצעוק על צרותיו.

ועל ידי שהוא זועק לה' ומשתף את לבו הוא מרגיש עוד יותר קרוב לה' וממילא הוא יכול להודות לה' עוד יותר. וחוזר חלילה. כמה שהוא יותר מודה לה' על העבר, הוא יכול עוד יותר לצעוק לה' על העתיד, וכמה שהוא יותר צועק לה' על העתיד, הוא יכול עוד יותר להודות לה' על העבר.

ומי שמתבונן בספר תהילים רואה שזה שרשרת של הודאה וזעקה, רצו ושוב כל הזמן. דבר זה בולט מאוד בפרק קז. והנה לפנינו ציטוט מדוד המלך נעים זמירות ישראל:

ידו לה' פייטוב כי לעולם חסדו... ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יצילם... ידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם... ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם... ידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם... ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יוציאם... ידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם... מי חכם וישמר-אלה ויתבוננו חסדי ה' ע"כ.

דוד המלך מתחיל עם הודאה ומשלב בתוכה צעקות והודאות ארבע פעמים. הגר"א מסביר כי אלו ארבע צעקות והודאות הם כנגד ארבע

חלום חלמתי ופותר אין אותו

אם נשים לב בתחילה כשיוסף מספר את החלומות לא מוזכר שם שמיים, בפעם השנייה שמופיעים חלומות כאשר יוסף נמצא בבית האסורים יוסף כבר אומר להם הלא אל-הים פתרונים ספרו נא לי, אך בפתרון יוסף לא מזכיר שם שמיים, ואדרבה הוא מוסיף כי אם זכרתי (וכן רואים שכשר המשקים מספר לפרעה על יוסף הוא לא מזכיר אלוקים), ולכן יוסף נשאר בבית האסורים עוד שנתיים, שאחריהם כאשר הוא מגיע לפרעה, שם כבר הוא אומר אל-הים יענה את שלום פרעה וגם בפיתרון הוא אומר את אשר האלו-הים עושה הגיד לפרעה (והוא לא מכניס את עצמו בכלל לסיפור), וכאן יוסף מגיע לתיקון הגדול, במצרים הטמאה פרעה שאומר לי יאורי, אומר לעבדיו הנמצא כזה איש אשר רוח אל-הים בקרבו, ואתה תשלוט בכל עמי, והוא זה שמביא את השפע האלוקי למצרים, ומכלכלם ברעב.

(ובאמת כשקם מלך חדש על מצרים הוא לא זוכר את יוסף ואת אלוקיו, ובוזו ממיט על מצרים הרס מוחלט, עד אשר הם מכירים בקב"ה ושולחים את בני"י ממצרים).

וכשהאחים מגיעים אל יוסף וזיכור יוסף את החלומות אשר חלם להם... אך הוא לא סתם מתנכר אליהם ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את האלוהים אני ירא, יוסף מזכיר להם את שם אלוקים, ומתחיל בתהליך שגורם לאחים בתחילה לומר אבל אשמים אנחנו בהתחננו (ושם עדיין הם לא מזכירים שיש להם עוון מול הקב"ה) ובסוף... האלו-הים מצא את עון עבדיך, וכן איך העלה אל אבי והנער איננו אתי, פן אראה ברע אשר ימצא את אבי, כאן כבר יוסף לא מתאפק והוא מתודע אל אחיו אך אומר להם כי למחיה שלחני אל-הים לפניכם, ומהרו ועלו אל אבי... שמני אל-הים לאדון על ארץ מצרים.

(אפשר לראות שגם אחרי שיעקב נפטר, האחים חושדים ביוסף שישטמם, והוא בוכה מפני שהוא מבין שעדיין למרות הכל הם לא מאמינים לו שהוא מרגיש שהכל מאת הקב"ה).

זו הצורה שבית יוסף להבה, וזו הצורה שתהיה לעתיד לבוא כאשר אנכי אל אדוני שעירה, כאשר שם שמיים יהיה כל כך ברור בעולם שיכירו במלכות הקב"ה עד אשר כל המלכות הרשעה תיעלם כלא הייתה.

ולכן כך יברך ישראל לאמר ישמך אל-הים כאפרים וכמנשה, יוסף ששם שמים שגור על לשונו, וקרא את שם ילדיו על שם הגלות והעמידה בנסיונות, הוא זה שזוכה שילדיו יזכו לשני שבטים נפרדים, ולמשיח בן יוסף שיעורר את ישראל מהמקום הכי נמוך בדור של "חוצפא יסגא" והוא יתחיל את התהליך של הגאולה ושל משיח בן דוד.

ה"חולם" הראשון הוא יעקב אבינו, (אצל אברהם בברית בין הבתרים כתוב "ותרדמה נפלה על אברהם", לא כתוב חלום) כמו שכתוב וישכב במקום ההוא ויחלום, וכן מצינו כאשר צווה לחזור זה גם היה בחלום ויאמר אלי מלאך האלו-הים בחלום, ואף אצל לבן מצינו חלום ויבא האלו-הים אל לבן הארמי בחלום הלילה.

כידוע יעקב אבינו תיקן את תפילת ערבית, והוא מייצג חז"ל את הבית ששוהים בו בלילה ואת ביקש יעקב לישב בשלווה.

אך יעקב אבינו הוא גם הגולה, וגלות היא תהליך של תיקון בלילה בחושך ובצרות, לילה הוא לא זמנם של הרבה ממצוות העשה, (מפני שהלילה הוא זמנם של השדים ושל האלילים) והדרך לקיום מצוות היא ביום, אך יעקב גולה בעל כורחו, וכאשר הוא יוצא לגלות מתגלה אליו הקב"ה במראה הנבואה ומראה לו בחלום שיש תהליך ארוך של סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה וזה התפקיד שלו לגלות את הקב"ה לכל העולם, ורק אח"כ והשיבותיך אל האדמה הזאת ושם יעקב מבין את משמעות היעוד שלו, שהדרך שלו לגילוי שם השם היא דרך והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלוקים אחרי כל צרה (לבן, עשיו, ופטירת רחל) מקים יעקב מצבה, אבן אשר שם שמיים נקרא עליה.

גם כשהוא מצווה ע"י המלאך לחזור זה ע"י חלום, כי גם הדרך חזרה אחרי שלבן הכיר בניחשתי ויברכני ה' בגללך, היא לא מסע ניצחון מפואר חזרה הביתה, היא רצופה במאבקים ונסיונות, עד כדי כך שגם לבן שמצווה לא לפגוע ביעקב זה לא ע"י מלאך שעומד בדרך לשטן לו אלא ע"י חלום, וכשלבן מגיע ליעקב הוא אומר לו יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלו-הי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מוטב ועד רע.

בהמשך יעקב נאבק עם שרו של עשיו בלילה, שהוא לא זמן של אנשים, ורק בעלות השחר כשהוא צולע על ירכו, הוא מקבל את הברכה כי שרית עם אל-הים ועם אנשים ותוכל.

ביקש יעקב לישב בשלווה, יעקב מרגיש שהתהליך שלו הושלם הוא חזר לא"י עם נשיו ועם ילדיו, ואולי עכשיו הגיע הזמן לחיים של ישיבה בשלווה, ואז קפץ עליו רוגזו של יוסף, יוסף ממשיך את הדרך והתהליך של יעקב והוא חולם, יוסף הבן המועדף (לכאורה ברמיה ע"י ויבא יוסף את דיבתם, כעניין גניבת הברכות ואכמ"ל) חולם על הסוף, על ההכרה הברורה של ובית יוסף להבה שכולם משתחוים להכרה של איש אשר רוח אל-הים בו, אבל עדיין זה בצורה של והוא נער וכשהוא נער אז הוא מסלסל בשערו, מוציא את דיבתם רעה, ומספר לאחיו את החלומות שבהם הוא רואה שמשתחוים לי.

הרב רפאל וייס שליט"א

בעניין 'דינא דמלכותא דינא' בחוקי תעבורה

כל התקנות שתקנה המלכות לתועלת המלך או לתועלת בני המדינה מחוייבים לקיים משום 'דינא דמלכותא'.

והנה יש לנו לדון על דברים שאינם דיני ממונות בעצמם אלא הנהגות שמטילה המלכות על כלל העם בכדי לסדר את הנהגת הבריות אלו עם אלו ובכדי למנוע סכנות וכיוצ"ב, ויש לנו לדון האם גם בדברים אלו אמרינן 'דינא דמלכותא דינא', או שמא נאמר שלא נאמרה הלכה זו אלא

רק הכסא אנדל ממך – שיהא קורין לי מלך (רש"י)

הלכה רווחת ופשוטה בכל הפוסקים ש'דינא דמלכותא דינא' וכלל דיני הממונות תלויים בקביעת המלכות שבכל מקום ומקום. והתנאים העיקריים שיהיה חיוב הלכתה לקיים את ציווי המלכות הוא מה שכתב הרמ"א בחושן משפט סימן שסט, יא 'דלא אמרינן דינא דמלכותא אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או שהוא לתקנת בני המדינה', והיינו שאת

לעשות את מצוות המלך ולשלם את המכס, ואין כוחו יפה אלא להגדיר שיש כאן חוב ממון למלך וגדרו של חוב זה הוא כמו כל חוב ממון, ואין כל חילוק בין חוב שנוצר על ידי הלוואה לחוב שנוצר על ידי גזירת המלך לשלם מכס – ואחר שנקבע שיש חוב ממון לשלם מכס חלים על החוב הזה דיני חושן משפט הרגילים, ואחת מההלכות הבסיסיות הינה שחוב שחייבים לגוי לא צריכים לשלם ומותר לגזול את הגוי בהפקעת הלוואתו, ואשר על כן אין כל חיוב לשלם את חוב המכס ורשאי ישראל לעכב את חוב המכס בידו כפי שרשאי לעכב כל חוב אחר בידו.

ונמצא איפוא שעיקר דינו של 'דינא דמלכותא דינא' איננו מחייב לקיים את מצוות המלך, ואין כוחו יפה אלא רק לקבוע את מצב הממון ולחדש מי הוא בעל הממון ולמי יש חוב ממון ולמי יש זכות ממון, אולם אחר שנקבעו חלויות אלו נמסר משפטם אל משפט התורה והעשייה המחוייבת במקום שיש חוב וזכות ממון היא כמו כל חובות וזכויות שלא נוצרים מכוח דינא דמלכותא, והוא עניין ברור.

ובאמת דברי הר"ן פשוטים שהרי ההלכה שמותר לגזול גוי בהפקעת הלוואתו הינה הלכה רווחת ונהגו בה ישראל בכל מקום כמבואר בכל הפוסקים, ואי נימא ש'דינא דמלכותא' מחייב לעשות את מצוות המלך יקשה לנו מאוד שהרי לפי משפט המלכותיות בוודאי חייבים לשלם חוב לגוי, ומי שלוה מגוי בוודאי חייב לשלם מדינא דמלכותא, והיאך פטרו תמיד את ישראל מלשלם את חובות הגוי והתירו אף להטעותו לכתחילה – ומבואר איפוא שדינא דמלכותא איננו יכול אלא לקבוע את בעלות הממון או לקבוע האם יש חוב או לאו, אולם לקבוע את העשייה וההנהגה בפועל אין כוח לדינא דמלכותא לקבוע והדבר מסור למשפט התורה בלבד, ועל כן אין כל כוח לדינא דמלכותא לקבוע שצריך לשלם חוב של גוי והדבר מסור למשפט התורה המתירה לעכב חוב של גוי ולא לשלמו.

מסקנת הדברים

על פי האמור נראה שאין חיוב לעשות את דינא דמלכותא בחוקי תעבורה או בעבירות בנייה וכיוצא"ב, שהלא כל החוקים הללו אינם באים לקבוע את מציאות הממון או חובות ממון אלא רק חיובי עשייה והנהגות שצריכים לנהוג בני האדם, ועל עניינים אלו לא התחדשה מעולם ההלכה שדינא דמלכותא דינא ואין כל חיוב לעשות את הוראותיהם, ורק כאשר המלכות קובעת את מציאות הממון למי שייך חפץ או מי חייב ממון וכיוצא"ב יש לקבל את דבריהם ובלבד שההנהגה בפועל תהיה כפי הנהגת התורה במציאות ממון שכאלה.

נ.ב. כמובן שהנידון כאן הוא רק על עניין דינא דמלכותא דינא, אמנם בוודאי שיש איסור בחצייה באור אדום משום שמירת הגוף, והדברים ידועים.

דין 'דינא דמלכותא' בימינו

בעיקר עניין 'דינא דמלכותא' בימינו נידונו עניינים רבים ואין כאן מקום להאריך בכל זה, אמנם עכ"פ אין בית מדרש בלא חידוש ובשנה החולפת זכינו לכאורה לברור מסויים בדין זה:

הנה יש הטוענים שדינא דמלכותא הוא רק במלכות גמורה שיש בה שלטון יחיד והוא בעל הסמכות, אולם השלטון בימינו שהינו שלטון העם (דמוקרטיה) איננו נחשב שלטון, שהרי באמת השלטון הוא של כולם יחד וכל אדם רשאי לנהוג כרצונו.

וסברא זו התבררה כטעות אחר שנוכחנו בבירור ששלטון העם איננו אלא כסות עיניים והגדרה מליצית שמתעטרים בה אנשים שחשים עצמם 'נאורים', וכאשר אנשי הצבא מחליטים שמעשה נבחר העם איננו ערב לטעמם הם כופים את אותם 'נבחרים' לעשות ככל אשר יורום. ונמצא איפוא שהשלטון בימינו הוא ביד אנשי הצבא ואין כל חילוק בין שלטון זה לשלטון מצביא חמוש בימי קדם, ועובדה זו שלפעמים מסכימים אנשי הצבא ש'נבחר העם' יחליטו החלטות ואינם מתערבים בהחלטותיהם איננה מספקת להחשיב אותם לשליטים כלל ועיקר. ונמצא איפוא שאף בימינו דינא דמלכותא דינא וכפי שהיה בימי הגמרא וכל הפוסקים.

רק על קביעת זכות ממון למי יהיה שייך הממון ומי יהיה חייב ממון וכיוצא"ב, אמנם להורות הוראות ולדרוש לעשות פעולה זו או אחרת אין למלכות כל זכות ולא על זה גמרין האי הלכה של דינא דמלכותא דינא. ודוגמאות לעניין זה רבו מספור, ואחד העניינים הבולטים הינם חוקי התעבורה שכללם נועדו להסיר סכנות וכן לתקן הנהגות וסדרי קדימה בין אדם לחבירו בכדי שלא יהיו במחלוקת כל ימיהם, אמנם מכל מקום אין החוקים הללו מוגדרים כזכויות ממון אלא כהנהגות וחובות גרידא, ויש לנו לדון האם גם בהם נאמרה ההלכה של דינא דמלכותא דינא.

הוכחה לספק מדין גזלת מכס של מלך גוי

גרסינן בב"ק קיג. 'תנאי אסור להבריח את המכס', וכך נפסק להלכה בשו"ע שם סעיף י"א שמאחר שדינא דמלכותא דינא אסור להבריח את המכס מפני שגזול את מנת המלך. והקשו הפוסקים על דין זה שהרי קיי"ל שמותר להפקיע את הלוואת הגוי, דהיינו שאם ישראל חייב ממון לגוי אין ישראל חייב לשלם את החוב ורשאי לעכב את הממון אצלו, ולא נאסר אלא לגזול את הממון שביד הגוי אולם לעכב את הממון של הגוי בידו אין איסור, ומעתה מדוע צריך לשלם את המכס למלך והרי אין המלך עדיף מכל גוי אחר שמותר ישראל לעכב את החוב בידו ואיננו זקוק לשלם לגוי והכא נמי יש להחשיב את המכס כחוב ואין צריך לשלמו למלך.

ויישוב לקושיא זו כתב הר"ן בנדרים כח. וזה לשונו 'וכי אמרינן דינא דמלכותא דינא הני מילי לענין שאם קנה אחד מכס זה חייבים ליתן לו את המכס, וכן נמי אם לא קנה אותו אלא שהוא ממונה לגבות את המכס שאינו רשאי ישראל חבירו לישבע שהן תרומה דליכא אונסא כיון דדינא דמלכותא דינא'. והיינו שבאמת אם מלך גוי דורש לשלם לו מכס אין מחוייבים לשלם לו ורשאים לעכב את החוב, אולם הכא מיירי שישראל קנה את הזכות לגבות את המכס שבזה ישראל המעכב את המכס גזול את הקונה הישראל וזהו גזל שאסור בוודאי. ואופן נוסף כתב הר"ן שמדובר במקום שהישראל הוא המוכס והוא ירא מהמלך (כך ביאר הרמ"א שם את דברי הר"ן) ועל כן אסור לגזול ורשאי המוכר למסור למלך את האדם שמשלם מנתינת המכס.

דברי הר"ן נפסקו ברמ"א, אמנם המחבר ציטט את דברי הרמב"ם שנראה מדבריו שאסור לגזול מלך גוי אם המוכס איננו יהודי ושלא כדברי הר"ן, אולם גם המחבר כתב בבדק הבית שאין כאן מחלוקת ומה שכתב הרמב"ם שאסור לגזול מלך גוי הוא דווקא במלך שיכול לבוא לידי סכנה וכעין דברי הר"ן, ונמצא איפוא שאין כאן מחלוקת וכולי עלמא סברי כדברי הר"ן שלא צריך לשלם מכס למלך גוי אלא אם כן קנה ישראל את הזכות לגבות מכס או שיש בדבר סכנה וכיוצא"ב.

ויש לנו להקשות על עיקר נידון זה שלכאור' אין כל שייכות בין העניינים, ואין כל דמיון בין גזל גוי שמותר בהפקעת הלוואתו ובין עבירה על דינא דמלכותא, שהרי החיוב לקיים דינא דמלכותא הוא חיוב על עצם המעשה והוא חיוב לעשות כפי שהמלכות מצווה, ומאי שייטיה לגזול גוי שהוא היתר על עצם מעשה הגזל.

וביתר ביאור: הנה גם כאשר מותר לגזול גוי אין הכוונה שאותו ממון לא שייך לגוי, אלא הכוונה שהגם שהוא שייך לגוי התורה איננה אוסרת לגזול אותו (וכדברי היראים הידועים), וכיוצא"ב כאשר מותר להפקיע הלוואת הגוי אין הכוונה שאין כאן חוב אלא הכוונה שהגם שיש כאן חוב התירה התורה לא לשלם את החוב. אמנם ב'דינא דמלכותא' החיוב הוא על עצם העשייה לעשות את דרישות המלכות וזהו עיקר הדין שיש לעשות את דרישות המלכות, ואם כן אף שגזול גוי מותר מכל מקום יש לקיים את עצם מצוות המלכות הדורשת לשלם את המכס ואין כל נפק"מ בזה אם מותר לגזול גוי או שאסור לגזול גוי.

ועל כן נראה שאדרבה עצם הלכה זו מוכיחה שאין כל חיוב לעשות את מצוות המלך ועיקר ההלכה שדינא דמלכותא דינא איננה מחייבת לעשות את מצוות המלכות אלא עניינה לקבוע את מציאות הממון למי שייך הממון, אמנם אחר שהמלכות קובעת למי שייך הממון אין בכוחה להנהיג את ההלכה של בעל הממון ודבר זה מסור למשפט התורה.

ומעתה מובנים היטב דברי הר"ן, שהגם שדינא דמלכותא קובע שיש חוב ממון למלך וצריך לשלם לו את המכס, מכל מקום אין דין זה מחייב

ביאור הדין ודברים בין יעקב לשבטים בכמה ענינים

בהצלה דרבים יעקב גם סבר כהשבטים

אמנם, במעשה דיוסף שהלך לשכם לראות את שלום השבטים (בראשית לז, יג) העיר במוש"ז היאך סיכן יעקב את יוסף ושלחו לאחים, הרי ידע שהם רוצים לפגוע בו, ותירץ ששכם היה מקום המועד לפורענות, וחשש שאם יהיו שם יסתכנו, ולכך שלחו אליהם להצילם אף שגם הוא יסתכן. ע"כ

וא"כ, לכאן חזינו דסבר ג"כ דעדיף ששנים יסתכנו משיהיה הצלה ודאית לאחד, ומוכח מכאן כמש"כ דמודה יעקב בהצלה דרבים.

ביאור טענת יעקב במעשה דינה

ומעתה יבואר להפליא טענת יעקב על שמעון ולוי במעשה דשכם ודינה (לד ל-לא) דשמעון לוי נסתכנו בנפשם והכניסו עצמם לספק סכנה כדי להציל מספק את דינה, והיינו לשיטתם דסברו כבן פטורא דעדיף תרי ספק הצלה מודאי הצלה דאחד וודאי מיתה דשני, אבל יעקב אבינו לטעמיה דסבר דעדיף שהם ישארו בחיים אף שהיא תמות (עכ"פ מיתה רוחנית עיי' או"ח ש"ז).

ביאור מעשה יעקב בחלוקת המחנות

וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֲשׂוֹ אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִקְהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפִלְיָטָה (לב, ט) וברש"י 'הנשאר לפליטה – על כרחו כי אלחם בו' וכתב השפתי חכמים (ומקורו בנחלת יעקב (סולניק)) דכוונת רש"י ש'בודאי יהיה מחנה אחת לפליטה, כי מוטב לתפוס את ודאי ההצלה למחנה הנשאר אף על פי שהמחנה האחת תהיה יותר בסכנה, מלכנוס בספק סכנה לכולם ולספק הצלה לכולם'.

ומוסיף הנחל"י – 'דאי אפשר לפרש אולי ישאר לפליטה, דאם כן יותר היה מסתבר לקבץ הכל למחנה אחד ולהלחם עמו אולי יתגבר עליו ברוב עם, בשלמא אם המחנה הנשאר בודאי יהיה לפליטה, שפיר עבד שחילק לשני מחנות'.

הנה כתב בהדי' דעדיף הצלה דאחד אע"פ שהשני ימות מספק ששניהם ינצלו, והיינו כנ"ל דיעקב אבינו לשיטתו דהכי עדיפא.

אלא שיש לחלק קצת דכאן אין שייך חייך קודמין אלא יעקב דן על כל המחנה, אכן, בחזו"א (חו"מ ליקוטים סי' כ' יו"ד סי' סט סק"ב) כתב דאף בכה"ג באנו למחלוקת ר"ע ובן פטורא ודלא כפתחי תשובה (ח"ג סי' רנד).

בשולי הדברים: הדברים נכתבו לפלפולא בעלמא, ובאמת יש לדון בזה בכמה אנפי, ולהרחבת הדברים יעוייל בב"י (חו"מ סי' תכ"ו) בשם הגהות מיי' (פ"א מהל' רוצח הל' ט"ו) שחייב להציל חבירו אף במקום סכנה, ובשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תרכ"ז) כ' שהעושה כן הרי"ז חסיד שוטה, ובאו"ש (פ"א מרוצח ה"ח, מש"ח שמות ד, יט) כ' דאפילו להצלה דרבים אי"צ לסכן עצמו.

ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון והורדתם את שיבתי בְּרָעָה שְׂאֵלָה (מד, כט)

פלוגתת ר"ע ובן פטורא

בב"מ (סב.) נחלקו ר"ע ובן פטורא בשנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתיים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב. דרש בן פטורא, מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו, עד שבא רבי עקיבא ולימד, וחי אחיך עמך, חייך קודמים לחיי חבירך.

וב' החת"ס (דרושים ואגדות מכת"י י-ים תשנ"ח פר' מקץ) שכוונת הגמ' שאם שניהם ישתו אי"ז ודאי שישתו, דבכה"ג לכו"ע שותה מי שהמים שלו. אלא נחלקו בשניהם ספק ימותו אם ישתו, ואם אחד ישתה, הוא ודאי יחיה והשני ודאי ימות, בן פטורא סבר דעדיף תרי ספיקות הצלה מחד מיתה ודאית וחד הצלה ודאית, ור"ע סבר דעדיף הצלה ודאית מב' מסופקין.

פלוגתת יעקב אבינו והשבטים

וכתב דבזה נחלקו יעקב אבינו והשבטים, דיעקב לא רצה שבנימין ירד מכיון שאם בנימין לא ילך, הוא ודאי ינצל ושמעון ודאי ימות, ואם ילך ספק ינצל וגם שמעון ספק ינצל והוה תרי ספיקות מול ודאי הצלה של בנימין ולכן הכריע שבנימין חד ודאי ועדיף על ב' ספיקות של הצלה, וכר"ע שעדיף שאחד ודאי ינצל מאשר שנים ימותו.

שיטת הירושלמי במכניס עצמו לספק סכנה

והנה בירושלמי (פ"ח מתרומות) אי' דחייב אדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חבירו, ולכאן תליא בהנ"ל דהרי אין ההצלה ודאית ומ"מ עדיף ששניהם יהיו בספק הצלה, ממה שאחד ודאי ימות והשני ינצל, ובזה נמי לר"ע לכאן חייך קודמין

ביאור הדו"ד בין יעקב ליהודה

ומובן מעתה מה שאמר יהודה ליעקב לעיל (מג ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל שְׂרָאֵל אָבִיו שְׁלָחָה הַנֶּעֶר אֶתִּי וְנִקְוָמָה וְנִלְכָה וְנִחַיָּה וְלֹא נָמוּת גַּם אֲנַחְנוּ גַם אַתָּה גַם טָפְנוּ וּבְרַשׁ"י 'ולא נמות - ברעב. בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש, ואנו כלנו מתיים ברעב אם לא נלך, מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי'.

ביאור הדברים, דיהודה טען ליעקב טענת אין ספק מוציא מדי ודאי, דבודאי כולם ימותו ברעב, וצ"ב דלכאן יהודה צדק ומה היתה טענת יעקב, ולמשנ"ת נראה דיעקב טען דבכה"ג שבנימין ודאי ינצל ואפילו לזמן מועט אף ששמעון ודאי ימות אמרי' חייך קודמין

ואפשר דמה ששינה דעתו ושלח לבסוף, משום דקסבר דרק כשיש ודאי מיתה באחד אמרי' חייך קודמין אך כשיש חשש מיתה דרבים, עדיף הצלה דרבים.

הדיא בפתרון חלומותיו בברכות נ"ו ע"א, ותי' לו הרשב"א [עיי"ש] שכתב לו דלכאו' קשה יותר דכמה פסוקים בתורה משמעותן דאין מזל לישראל כלל, כמו "לא תיהיה משכלה בארצך" "את מספר ימיך אמלא" ועוד כמה קראי, עיי"ש], דיש הבדל בין הכלל ובין הפרט, והיינו דרבה דיבר רק על היחיד ופשט הכתובים הוא על הכלל, עיי"ש, ועכ"פ מבואר מדברי הרשב"א דעניני פתרון החלומות שייכא לעניני המזל וע"כ הוקשה לו כן. [יל"ע בשיטת הרשב"א עצמו דהנה בסי' י"ט ובסי' קמ"ח נשאל על עניינים דומים והשיב בסגנון אחר].

לדון דיני תורה מכח חלומות

עוד יל"ע דמצינו מצינו פעמים אשר השתמשו רבוותא בחלומות לענין פתרון ספקות בהלכה ודיני תורה. ועי' בסמ"ג [בהקדמה הביא בקיצור] לאוין ס"ד במנין הלאו של השמר לך פן תשכח וכו' דמנאו בחשבון הלאוין רק לאחר דהראוהו בחלום דלמה השמיטו מחשבון הלאוין [אף דהרמב"ם לא מנאו בחשבון הלאוין], ועי' בתשו' מהר"ם מרוטנבורג בתשו' מיימוני לס' קנין סי' ל"א בענין מלמד שחלה שחזר בו ע"פ בעל החלום, ובראב"ן סי' כ"ו והגהות מרדכי ע"ז פ"ה סי' תתנ"ח בענין כלי של יין נסך, ובתשב"ץ ח"ב סי' קנ"ט בענין מכה בדופן, ובהג"א ע"ז סי' מ"א בשם רבנו אפרים בענין דג ברבוט"א, ובמרדכי ב"ק ריש פרק א' בתשלומי פועלים, ובב"י או"ח סי' תרנ"א בשם הרקנטי על סמיכות האתרוג ללולב, ובשו"ת הרדב"ז ח"ו סי' ב' אלפים רפ"ו נשאל אם מותר לשנות תפילין של ר"ת לתפילין של רש"י דמתחילה הורה להיתר וחזר בו לאחר דהראו לו מן השמים דלא היה לו להורות כן, [והניח דהוא משום זלזול לפי המכשירים של ר"ת דמוריד קדושתן לדבר שאינו תפילין], ובט"ז אה"ע"ז סי' קכט ס"ק ל"ה בשם ר"י אור זרוע על שם עקיבא.

ועי' בשו"ת מן השמים להר"ר מרגליות דהכל הינם תשובות שהשיבוהו בחלום, ועי' במש"כ שם בהקדמה, ועוד אודות ספר זה בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' י' וח"ב סו"ס ש"מ, ובשם הגדולים לחיד"א מע' גדולים ר"י החסיד.

ומאידך מצינו דאין לחוש כלל לחלומות לענין דיני תורה ולא בשמים היא, דבגמ' בסנהדרין ל' א' איתא 'הרי שהיה מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך הן במקום פלוני הן של מעשר שני הן זה היה מעשה ואמרו דברי חלומות לא מעלין ולא מורדין', והיינו דאינו צריך לנהוג בממון זה כדיני מעות מעשר שני אפילו דמצא את הסכום במקום בו נאמר לו בחלום. וכ"פ הרמב"ם [מע"ש ש' ו' ו', זכיה ומתנה ז' ז'] ובשו"ע [חו"מ רנ"ה ט'], [ובחי' הר"ן שם כ' דאפילו ניכר דברי החלום דאמת הוא שהרי גילה לו את המקום], ובמאירי כ' שם דמשום דבכל חלום בו מעורב בו דבר שאינו אמת כמ"ש בגמ' בברכות הנ"ל, [וחידוש איכא בזה דאפילו אינו נדון כספק]. וכן איתא ברמ"א יו"ד רנ"ט סעי' ו' [וכן אם אמרו בחלום אלו המעות שהטמין אביך של צדקה הם אינו כלום, דדברי חלומות לא מעלין ולא מורדין] [ומקור דבריו מהגה' מרדכי סו"ס תרנ"ח].

ואולי אפשר דרק לענין דיני ממון אמרינן דדברי חלומות אינם מעלים ואינם מורדין דאין אנו יכולים להוציא ממון מחזקת אדם משום חלום, אמנם לענין איסור והיתר אפשר דצריך לחוש לחלום. וע"כ לענין מעשר שני על אף דהוא ענין של איסור והיתר מ"מ נובע הוא מענין ממון של אדם היכול לזכות בו ולא מוציאים ממנו את הממון משום לתא דאיסור והיתר, [ואמנם יל"ע דאין אנו מוציאים מחזקתו דהלא זאת זכיה מהפקר באם נאמר דאינם ממון אביו]. וכן משמע בשאלות דהוא רק משום דלא מוציאים ממון מחזקתו בגלל חלום [שם בסוגי' בסנהדרין]. וכ"כ התשב"ץ ח"ב סי' קכ"ח.

וכן לכאורה יש לדמות כשם דאמרו בגמ' אין משגיחין בבת קול דלא מן השמים היא [כמבואר בב"מ נ"ט ב'], כן הוא לענין דיני תורה מחלומות דלא בשמים היא. ואולם יתכן לומר דאדרבא דשם אמרו בגמ' דלא משגיחין בבת קול אל מול הדין הנאמר בתורה אחרי רבים להטות,

ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמיה שנאמר איש כחלמו פתר'. ובהמשך הגמ' שם 'ויש אומרים [שחלום מתקיים] אף חלום שנשנה שנאמר ועל השנות החלום וגו'.

וכתבו שם התוס' [בד"ה 'פותרי חלומות'] 'פירש ר"י דמזל שעת הלידה גרים ואין הדבר תלוי בחכמה', וכן מבואר ברא"ש שם. והיינו דלא כל אדם יכול לפתור חלום היאך שירצה מכח כשרונו אלא אדם עם מזל מיוחד אשר בכוחו לפתור חלומות.

וצ"ע דבגמ' שם בהמשך נ"ו ב' איתא דהרואה נהר בחלום ישכים ויאמר הנני נטה אליה כנהר שלום קודם שיקדמנו פסוק אחר כי יבא כנהר צר' וכן כמה ענינים שם, ולכאו' נאמר הדבר לכל אחד ולא רק לאותם פותרי החלומות. ומיהו ע"ז אפשר ליישב דאפשר דשאני פסוקי תורה אשר בסגולתם לפתור החלום אף ללא אותו מזל של פותרי החלומות.

אמנם צ"ב דלכאורה הלא מקרא מלא הוא דפרעה אמר ליוסף 'אין נבון וחכם כמוך' ולכאורה מבואר דהוא אכן חכמה ותבונה שבאדם. וקשה לומר דרק פרעה חישב כך ואמנם לפי האמת אי"ז חכמה וכדברי ר"י, דמאחר דכך כתוב בתורה משמע דכך הוא באמת ולא רק מחשבת פרעה. ושמא י"ל דגם פרעה אמר 'אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וכו' היינו דבאמת אין גוף הפתרון חכמה אלא דודאי דמשום הודיע אותו אלוקים א"כ ודאי דהוא נבון וחכם, ולעולם גוף פתרון החלום אינו דבר חכמה אלא מזל וכדברי ר"י.

עוד יל"ע בגמ' הנ"ל 'ויש אומרים אף חלום שנשנה, שנאמר ועל השנות החלום וגו' לכאורה צ"ע מדוע הוא רק לפי היש אומרים, והלא מקרא מלא הוא [בראשית מ"א ל"ב] 'ועל השנות החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלוקים וממהר לעשותו'. ואפשר די"ל דהא דכתי' ועל השנות החלום פעמים היינו רק על הענין דממהר ה' לעשותו, [דכן לשון 'נכון' ברוב המקומות הוא מלשון דהדבר מוכן, כמו 'והיה נכון לבוקר ועלית אל הר סיני' (שמות ל"ד ב'), 'ובית דוד יהיה נכון לפניך' (שמואל ב' ז' כ"ו)], 'לב טהור ברא לי אלוקים ורוח נכון חדש בקרבי' (תהלים נ"א י"ב) וכן בהרבה פסוקים, ואמנם לפעמים משמע דהוא לשון אמת כמו 'והנה נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בקרבך' (דברים י"ג ט"ו)].

ואמנם אכתי קשה דהא גם בפרשה הקודמת לענין חלומות יוסף לאחיו נשנה החלום פעמיים הלא הם על השמש והירח וכוכבים משתחווים לי, וגם החלום עם אלומות השדה. ואף דנשנה החלום פעמיים לא מיהר הקב"ה לעשות כן אלא אחר כ"ב שנה. ואין לומר דלומדים פתרון חלומות רק מחלומות פרעה אשר גוי היה ולא מיוסף דישראל היה וישראל מעל למזל [כדאיתא בשבת קנ"ו]. דהא חז"ל למדו ענינים לחלומות אף מחלומות יוסף, יעוי' בברכות נ"ה ב' 'א"ר ברכיה חלום אע"פ שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים, מנ"ל מיוסף דכתי' והנה השמש והירח משתחווים לי, וההיא שעתא אמיה לא הוית'. וא"כ לכאו' צ"ל דלומדים מהשנות החלום פעמים כי נכון הוא היינו דהוא אמת, ומה דכתי' בהמשך הפסוק 'וממהר לעשותו' היינו לא משום כפילות החלומות אלא משום ענין אחר.

עוד יל"ל דלא כמש"כ לעיל אלא דחז"ל לומדים ענייני פתרון חלומות דוקא מחלומות פרעה ונבוכדנצר אשר הינם גויים והם קבועים ומונהגים לפי המזל, אמנם ישראל הרי אמרו [שבת קנו.] דישראל מעל למזל, ומה דלומדים ענייני חלומות גם מחלומות יוסף וכנ"ל, היינו רק לענין דברים טובים בכללות וכן מה דלמדו מיוסף דבר אחד לענין חלומות ד'חלום אע"פ שמקצתו מתקיים כולו אינו מתקיים, מנ"ל מיוסף דכתי' והנה השמש והירח משתחווים לי, וההיא שעתא אמיה לא הוית', משום דהוא ענין טוב לחולם אשר יזכה למלוכה, ואמנם שאר ענייני חלומות אשר פתרונם יבא על צד לא טוב אינו שייך לישראל אשר הינם מעל למזל כ"א לגויים.

ונוכל ללמוד דהחלומות ופתרונם שייכא לעניני המזל מדברי הרשב"א בשו"ת סי' ת"ט דנשאל ממה דאמר רבא במו"ק (כת). דבני חיי ומוזני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, ומאידך רבא גופיה סמך על בר

ואמנם במקום אשר הגילוי מהשמים לא נפגש אל מול דין רוב אפשר דנוכל לדון מזה.

וכן בדברי הש"ך חו"מ סי' של"ג ס"ק כ"ה לענין מה דרצו לחלק לענין שכירות פועלים אם הקדים לו שכרו או לא, וז"ל בתו"ד 'וכן הוא בתשו' מיי' בשם מהר"ם שהגיד לו כן בעל החלום ולפע"ד דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין בזה וגדולה מזה אמרי' בפ' זה בורר הרי שהי' מצטער על מעות שהניח לו אביו ובא בעל החלום וכו'.

וכן בשו"ת נודע ביהודה [מהדו"ת יו"ד סי' ל'], שכתב ע"ד ר' אפרים בהג"א אשר רצה לאסור דג הברבוטא [שמשיר קשקשיו בשעה שעולה

מן המים] בגלל החלום, וכ' חלום יעוף הוא ואין בו ממש ולמה לא בא בעל החלום לשאר בעלי התוס' שהתירו דג זה.

ושמא י"ל דכל רבוותא הנ"ל דהשתמשו בחלומות לדיני תורה, אפשר דמשום החלום התעוררו לדון מעצמם מחדש את דין התורה משום סברא שהיא ומתוך כך דנו הלכה.

ונסיים בכתוב בתהלים [קכ"ו א'] "בשוב ה' את שיבת ציון אז היינו כחולמים" ופירש הרד"ק בשם אביו 'כחלום יעוף יהיה בעינינו צרת הגלות מרוב השמחה שתהיה לנו בשובנו לציון'.

מהא שנה חנוכה מעל עשרים אמה לא נחשב 'אמלתרא' מוכח שמדליקים נרות בשקיעה

הרב יעקב ישראל פרבר הקשה שהלא נר חנוכה בולט מאוד בחשכת הלילה ואיננו שונה במאומה מ'אמלתרא' המועילה בעירובין ובסוכה שמעל עשרים אמה, ומדוע אמרו שלא יוצאים בנר חנוכה המונח מעל עשרים אמה והלא אורו ניכר מאוד בחשיכה ויש לו להועיל כמו אמלתרא.

מי שגר מעל 20 אמה ורוצה להדליק רק בחלון ולא סומך על בנינים ממול. (באילת השחר על מסכת שבת דף כ"ב "יש מי שאומר שמועיל מה שנראה לבתים שממול הבית שלו, וצ"ע דא"כ לא משכח"ל דין גבוה מכ' אמה אלא כשאין שום בית סמוך לו"). האם יש ענין שישים או פרוז'קטור גדול או אור מהבהב או שרשרת נורות צבעוניות כמו שתולים בהכנסת ספר תורה. (ולקמן נתן הקושיא דא"כ לא משכח"ל דין גבוה מכ' אמה אלא כשאין אמלתרא)

אם ישים רק סביב הנרות אולי לא יועיל כי יש צד שאמלתרא לא מועיל בחנוכה, כי בחנוכה לא מספיק רק שיראו צריך פרסום הנס, אבל אם ישים מהמדרכה של הרחוב עד חלון ביתו, אולי כן יש

ענין כי זה יותר פרסום. ואולי כל מה שנפסק במשנה ברורה שלא מועיל בחנוכה מחיצות המגיעות לגג זה מחיצות שאינם מאירות, וכמו שהקשה הטור שבחנוכה צריך שישלוט עיניו בנרות. ולסיכום, גם אם אין ענין באמלתרא למעלה מ20, אבל אולי יש ענין לשים אמלתרא מלמטה עד למעלה, שעל ידי כך זה צרוף של "מחיצות המגיעות לגג" עם "אמלתרא", שגם אם כל אחד מהם לבדו לא מועיל אבל שניהם יחד כן יועיל.

סיכום מתוך מה שכתבנו למעלה ג' ראיות שיש ענין באמלתרא בחנוכה. ראיה א', כל הצד בשפת אמת שאמלתרא לא מועיל בסוכה זה כי בסוכה צריך שהידיעה שבסוכות הושבתה תהיה על ידי הסכך עצמו ולא על ידי דבר אחר, האם גם בחנוכה הפרסומי ניסא צריך שיהיה מהנרות ולא מדבר אחר, (ראית הגרי"נ קופרשטוק). ראיה ב' הגמ' השוותה סוכה ומבוי לחנוכה, ובמבוי פשיטא שמועיל אמלתרא וכמבואר במשכת ערובין דף ג' ובשו"ע סימן שס"ג. ולענ"ד להוסיף שזה המקור שהפרמ"ג בסימן תרע"א דחה את רבנו יואל (הראיה כתובה בהערות להגרי"ש אלישיב ובאילת השחר על מסכת שבת דף כ"ב). ראיה ג', הפרמ"ג בסימן תרע"א כותב שגם מעל 20 אמה, יש היכר קצת לבני רה"ר ולכן עדיף להדליק בחלון הסמוך לרה"ר, ואנו נאמר שהוא הדין שעדיף להתקין אמלתרא (ראית הגר"ד גוטפרב).

סיכום מתוך מה שכתבנו למעלה הדחיות שכתובות בהערות להגרי"ש אלישיב על מסכת שבת דף כ"ב על ב' ההוכחות שאין ענין באמלתרא בחנוכה. הוכחה א', למה נר חנוכה עצמו לא נחשב אמלתרא. הנוסח בקטע בהערות שבו פשוט לגרי"ש"א שמועיל אמלתרא, כיון שזמן הדלקת נ"ח הוא בלילה, ובלילה אין הנר חנוכה מספיק ניכר ואינו מספיק מושך את העין, בפרט כשהפתילה דקה ולכן צריך חשמל גדול

עמק תשובה

הערות והארות על הנכתב בגליונות קודמים

ונראה שקושיא זו איננה קשה אלא לשיטה שמדליקים נרות בצאת הכוכבים שאז יש חשיכה גדולה ואורו של נר חנוכה ניכר מאוד גם אם

מקומו מעל עשרים אמה, אמנם לשיטה שמדליקים בשקיעת החמה אין כאן קושיא כלל שהרי בזמן זה האור גדול ואי אפשר להבחין אלא בנר העומד בגובה נמוך בסמוך לעוברים ושבים ולא בנר העומד בגובה שכזה ואין העין שולטת בו.

ובאמת הלכה זו שאין מניחים נר חנוכה מעל עשרים אמה הינה ראיה גדולה שזמן ההדלקה הוא בשקיעת החמה כאשר יש עדיין אור גדול ואין מבחינים בנר העומד בגובה רב שכזה.

הרב רפאל וייס שליט"א

א' במה שכתב הרב ראובן יוסף שרלין שליט"א. ראיתי למרן הגאון רבי חיים קניבסקי זצ"ל, באותם השנים שכל יום אחרי שהדליק נרות חנוכה היה נוסע עם הרב ישעיהו אפשטיין שליט"א להליכה, והיה עולה במדרגות בכוחות עצמו. היה מכבה הנרות חנוכה בעצמו. ושאלתי את הגר"ח"ק מה הענין לכבות וענה שכיון שעבר חצי שעה מהזמן שהדליק, מה הענין שישאר דלוק. ופעם אחרת שאלתי את הגר"ח"ק שאנשים עדיין הולכים ברחובות וענה שכבר עבר חצי שעה. (ולא ידוע לי אם בשנים לאחר מכן, כשכבר לא היה בכוחותיו לכבות בעצמו היה שולח אחרים שיכבו.) {ואינני יודע מה הטעם שהגר"ח"ק טרח בעצמו לכבות מידי יום ויום}

ב' במה שכתב הרב יעקב ישראל פרבר שליט"א. יש לדון שגם אם אמלתרא סביב הנרות לא מועיל בחנוכה, אבל אמלתרא מהמדרכה עד החלון אולי כן יועיל ונבאר:

שאינו יוצא יד"ח, הכי נמי בכל נ"ח למעלה מכ' אמה כיון שצריך להשתמש גם בתורת אמלתרא נחשב שמדליק גם לצורכו, ואף שהוא גם לצורך המצוה, מ"מ נחשב כצורך אחר. נפ"מ בין הנוסחאות אם יוסיף עוד נר וכגון השמש לנוסח הראשון לא יועיל לנוסח השני יועיל

להלכה. בהערות להגריש"א, בקטע ראשון פשוט לו שיש אמלתרא בחנוכה, ובקטע שני מסתפק בזה. ובשבות יצחק הביא ששמע מהגריש"א, דלנ"ח לא מהני אמלתרא. ובאילת השחר כתב, שלא מצינו אמלתרא בחנוכה, ונראה שבכוונת האילת השחר גם לאמלתרא מהמדרכה עד החלון. ושאר פוסקים לא מצאתי שדיברו בזה.

הרב יונה מרצבך שליט"א

או אור מהבהב או בבנין רב קומות שהחשמל של כל הקומות הוי אמלתרא. הנוסח בקטע בהערות שבו הגריש"א מסתפק אם מועיל אמלתרא, כיון דצריך להשתמש בו גם בתורת אמלתרא אם כן נחשב שמדליק גם לצורכו, ותו אין יכול לצאת בו יד"ח נ"ח, ואף שהוא גם לצורך קיום המצוה מ"מ נחשב כצורך אחר. נפ"מ בין הנוסחאות, אם יוסיף עוד נר, וכגון השמש, לנוסח הראשון לא יועיל ולנוסח השני יועיל. הוכחה ב' מאי קתני בגמ' בסתמא דפסול למעלה מכ' אמה הרי על ידי אמלתרא כשר. הנוסח בקטע בהערות שבו פשוט לגריש"א שמועיל אמלתרא שבגמ' קתני מעיקר דין ההדלקה בלא ההיתר דאמלתרא, ונפ"מ כשהפתילה דקה ואינה מושכת את עין הרואים. הנוסח בקטע בהערות שבו הגריש"א מסתפק אם מועיל אמלתרא, כיון שזה פשוט שאם הדליק נר לצורכו ורוצה גם לצאת יד"ח נ"ח פשיטא

המשך 'דבר העמק' - אנדה

אילני גן עדן ואמר לו ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם קלקלת אין מי שיתקן אחריך. ואחר זאת – "ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך: אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי".

המשך 'דבר העמק' - הלכה

ממות לחיים לא כל שכן (מגילה יד). וק"ו דאורייתא הוא. אבל לקבוע אבל עולם על צער לא מצינו כיוצא בזה, אלא על כרחך על התשובה הוקבעו, כדכתיב (ויקרא כו, מ) והתוודו את עוונם ותענית מסוגל לכפרה ותשובה, ובוודאי אבוהון דכולהו יום כיפור, וצדקו דברי הרמב"ם, עכ"ל.

עוד איתא ברמב"ם (שם ה"ד) ובשו"ע (תק"נ ס"ג) כל ד' הצומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחין לאחר השבת, ולא הזכירו חילוק בי' בטבת, אך באבודרהם כתב "וחילוק יש ביניהם, שארבעת הצומות הם נדחים לפעמים כשחלו בשבת, חוץ מעשרה בטבת שאינו חל לעולם בשבת, אבל הוא חל לפעמים ביום ששי ומתענים בו ביום. ואפילו היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו (יחזקאל כד, ב) בעצם היום הזה, כמו ביום הכיפורים". וצ"ב במאי קמפלגי, ובב"י כתב על דבריו "ולא ידעתי מנין לו זה". ובשדי חמד הק' על הבי' שלא הביא סיוע לדבריו מרש"י (מגילה ה.) דכ' להדיא דלא כאבודרהם.

בחיודשי הגר"ח מבריסק (סטנסיל, סימן מד) מבאר בשיטת האבודרהם "תענית חלום מתענים אפילו בשבת, וחזינן מזה דשייך תענית בשבת, רק דבכל מקום נדחה מפני השבת משום דגם למחר יכולים להתענות אבל בתענית חלום דאמר בגמרא דיפה לחלום כשמתענים בו ביום, לכן אינו נדחה. וזהו החילוק מכל תעניות לעשרה בטבת, שבכל התעניות מתענים מפני המאורעות ותלוי בחודש דכתיב בקרא ושפיר שייך שידחה, אבל בעשרה בטבת דכתיב בעצם היום הזה אם כן הוא דין דווקא באותו יום, ועל כן אי אפשר לדחות למחר".

ובדרשת החת"ס תמה דהלא י' בטבת תחילת המצור ומדוע חמור מהחורבן עצמו דט"ב אינו דוחה שבת, וביאר שבאותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלים כמו כן ישבו ב"ד שלמעלה אלו מיימינים אלו משמאלים עד שנברו המשמאלים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בהמ"ק בימיו כאילו נחרב בימיו, נמצא שבכל שנה ושנה נתחדש חורבן חדש, וזהו בכל פעם כשהגיע אותו יום של עשרה בטבת שהתחיל אז למעלה משפט החורבן, כמו כן בכל דור ודור יושבין ב"ד שלמעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה, וידוע דעל צרה שעברה כמו יום שמת בו אביו ואמו אין אנו מתענין בשבת אבל תענית חלום מותר להתענות דבשביל עונג שיש לו שמבטל צרה העתידה לבוא עליו לא מעונה הוא, היילך תענית ט"ב זהו רק על צרה שעברה לא דחו שבת אבל תענית י' טבת זהו על בטול צרה העתידה עונג הוא והיה דחי שבת. ויהי רעוא מן שמיא להפוך לנו לששון ולשמחה בב"א.

שעלולים להודות לע"ז שלהם, וא"כ מבואר שלא יכל לשאול בשלומו ולברכו.

ויאמר הנה אחיכם הקטן [מג, כט] לכאורה קשה שלא מבואר שענו אותו דבר ואם שאל אותם אם זה אחיכם הקטן למה לא ענו לו, וביאר ר' איצלה מוואלאזין דהה"א של מיל הזה אינו ה"א השאלה אלא ה"א של תמיהה, שהוא אמר להם בואת תיבחנו ע"י שתביאו את אחיכם הקטן שכיון שהוא קטן אוכל לשואלו והוא אין לו דעת לשקר שהוא משיח לפי תומו האמת, וכשראה שהוא גדול בן שלושים אמר להם הרי הוא אינו קטן והוא שלם בדעתו.

ויחפש בגדול החל ובקטן פלה [מד, יב]

איתא במדרש בגדול החל זה שמעון ובקטן כילה זה בנימין, והקשה המהרי"ל דיסקין הרי הגדול הוא ראובן ולמה כתבו פירשו שהוא שמעון, ותיירץ שלוחו של יוסף הסכים איתם לקל וחומר שלהם הן כסף אשר מצאנו וגו' השיבונו אליך וגו' ואיך נגנוב מבית אדוניך כסף או זהב, אלא שאמר להם שאין זה נכון לגבי שמעון שנתר בארץ מצרים וכן לגבי בנימין שלא היה קודם לכן, וע"כ חיפש רק אצל שניהם וזהו בגדול החל ובקטן כילה.

ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך [מא, לט] ביאר הבית הלוי את הפסוקים כך, בתחילה אמר פרעה ליוסף ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו, שאמר לו ששמע שהוא ברוב חכמתו יכול לפתור חלומות, ועל זה אמר לו יוסף אני איני יודע כלום, אלא הקב"ה הוא פותר החלומות וזהו האלוקים יענה את שלום פרעה, אמנם אחר שפתר החלום אמר לו פרעה הרי כל מעלתו של החכם הוא מה שרואה את הנולד, וא"כ אף אם אינך חכם בכ"ז אחרי הודיע אלוקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך שאתה יודע את הנולד ע"י הקב"ה, וא"כ אין חכם כמוך.

ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבר בכל ארץ מצרים [מא, מו] הקשה ההפלאה הרי אצל יעקב מבואר 'ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה' ופירש"י כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם, וא"כ מדוע יוסף לא בירך את פרעה, ותיירץ תירוץ נפלא שהרי היה זה מקץ שנתיים ימים לצאת שר המשקים מבית האסורים וא"כ זה יום הולדת את פרעה כמו שהיה אז, ומבואר בגמרא (ע"ז ח') שיום הולדת של מלך הוא בכלל יום אידיהם של נכרים שאסור לשאול בשלומם מפני

עמק הפרשה

הידישים מתורת גאוני הדורות

הרב ישעיה בלאק שליט"א

כיצד הותר ליוסף לגלח שערו בראש השנה ובתער

יא. שמבואר שם שיום זה שיצא יוסף מבית האסורים היה ראש השנה, וא"כ היה אסור בתספורת מדין יו"ט, וא"כ י"ל דהיה קשה לרש"י איך הותר ליוסף לגלח ביום טוב, ועל כן פירש שמשום כבוד מלכות עשה כן. ועיין במושב זקנים.

ביאור לפי"ז בשורש הנידון במעשה דיוסף אם היה זה גילוח בתער

ואפשר לפרש בדרך חידוד שהנידון אם יוסף גילח בתער מפני כבוד המלכות או שגילח ביום טוב מפני כבוד המלכות הוא נידון האחרונים אם עדיף בשבת לגלח עצמו בתער ע"י נכרי או עדיף לגלח בעצמו בלא תער, שליוסף היו ב' אפשרויות או לגלח עצמו בסם, או להתגלח ע"י נכרי בתער.

עומקא דשמעתתא הרב יעקב ישראל הל שלויט"א

וס"ל להרע"ב שכיון שאם יתגלח בעצמו הרי שיהיה בזה איסור יום טוב, ע"כ נתן יוסף לנכרי לגלחו ובוה נמנע מלחלל את היו"ט, ואע"פ שיהיה בזה איסור תער לא חייש לזה, והוא עפ"ד ההר צבי שמוטב לגלח בתער ע"י אחר ולא לעשות כן בעצמו כדי שלא לחלל את היו"ט. אך אי נימא דיוסף עשה כן שלא בתער י"ל דגילח את עצמו, וכדעת הדובב מישרים דמוטב לגלח בסם בשבת מלגלח ע"י אחר.

ובאמת מצינו פירושים חלוקים אם יוסף גילח בעצמו או שגילח ע"י אחר, דבאבן עזרא כתב שיוסף נתגלח ע"י אחרים, אולם בפירוש מהרז"ו על המדרש רבה פרשה פ"ט אות ט' דקדק שינוי הלשון ויריצוהו ויגלח, דמשמע שהריצוהו אחרים אך לענין הגילוח הוא עשה כן בעצמו. ועי' עוד בטעמא דקרא שהביא ממדרש שכל טוב שמי שגילח את יוסף היה זה שר המשקים, ולפי"ז מבואר דבאמת עשה כן ע"י גוי.

ביאור נוסף שנחלקו אם הגילוח דהכא הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה

והנה במנחת יצחק (ח"א תשו' ס"ג וס"ד) האריך לדון בענין זה אם עדיף לגלח עצמו בסם בשבת או ע"י נכרי בתער, והוא מצדד בזה כהדובב מישרים, ויסוד דבריו בזה הוא משום דבחילול שבת שעושה כן מחמת יראה הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה, והוא ע"פ מש"כ הפמ"ג בראש יוסף (שבת עב): במי שאנוס לחלל שבת או לאכול נבילה דעדיף לחלל שבת כיון דבזה הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכבר כתב כן המהרי"ק (שורש קל"ז) ע"ש, ובתשובת בית יצחק (או"ח סי' ל"ד אות ו') האריך בהאי עניינא אמאי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה.

ועי"ש בדבריו שדן בזה ע"פ מה שנחלקו הראשונים אי מלאכת גזוז הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאין לו צורך בשיער עצמו, ועוד האריך לדון בכל זה מכמה טעמים.

ועל פי דבריו יש לבאר באופן נוסף שורש הנידון אם יוסף גילח עצמו בסם או שנתגלח ע"י נכרי בתער, דהנה נחלקו הראשונים בגוונא שעושה מלאכה לצורך מצוה אי בכה"ג חשיבא מלאכה הצריכה לגופה, דהתוס' (שבת קו. ד"ה בחובל) כתבו דצורך מצוה חשוב צריכה לגופה, אך הרשב"א שם נחלקו על התוס' בזה, עי"ש.

ונראה לפי"ז דיוסף שעשה כן היה זה משום מצוות כבוד מלכות וכמבואר ברש"י, א"כ כד דיינינן אם עדיף שגלח בעצמו ביום טוב או שיתן לגוי לגלחו בתער הרי הדברים תלויים במחלוקת זו, דלהתוס' דהוי מלאכה הצריכה לגופה א"כ אין עדיפות לעשות מלאכה בשבת יותר מלעשות ע"י נכרי בתער, אך להרשב"א דצורך מצוה משווי ליה תורת מלאכה שאינה צריכה לגופה, א"כ מוטב שגלח בשבת דבזה הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה משיגלח ע"י נכרי בתער, דבאיסור תער ליתא להחיות דמלאכה שאינה צריכה לגופה. ועי' בחדר הורתי עמ"ס הוריות (במהדורה החדשה סימן נא) אריכות בכל נידון זה.

המשך בגב הגיליון

ויגלח ויחלף שמלותיו (מא, יד)

פלוגתת הדובב מישרים וההר צבי אם עדיף בשבת לגלח ע"י גוי בתער או ע"י עצמו בסם

בשו"ת דובב מישרים (סי' ע"ח) נשאל בחייל שהוכרח ע"י הצבא לגלח זקנו בשבת, והיו לפניו ב' אפשרויות או לגלח בעצמו ע"י סם ולעבור על איסור שבת, או לגלח ע"י נכרי אך הנכרי כשיגלחנו יהיה זה גילוח בתער, וא"כ הי מינייהו עדיף איסור שבת או איסור לא תקיפו, וכתב הדובב מישרים להשיב על זה דעדיף שיגלח בעצמו ע"י סם, דבאופן זה ג"כ אין איסור שבת דאורייתא כמבואר בשבת צד: דלרבנן הנוטל צפרניו או שערו ביד ליכא רק איסור שבות, וקי"ל הכי בשו"ע (או"ח סי' ש"מ ס"א), וכיון

דביד ליכא רק איסור שבות, ואילו יגלח ע"י נכרי בתער יעבור בה' לאוין, וגם איכא איסור שבות דאמירה לעכו"ם.

אמנם בהגהות הר צבי על הטור (יו"ד קפ"א וכן הוא בחידושי הר צבי עמ"ס שבת צד): האריך לחלוק על דברי הגאון מטשעבין וס"ל דעדיף שיתגלח ע"י נכרי בתער מאשר שיגלח את עצמו בסם בשבת, דמש"כ הדובב מישרים דבסם ליכא איסור דאורייתא פליג עליה ההר צבי וס"ל דבסם הוי איסור דאורייתא, ומאי דמבואר דבגילוח ביד ליכא איסור דאורייתא היינו משום דבכה"ג הוי כלאחר יד, משא"כ היכא דעושה כן ע"י סם דבזה דרכו בזה הוי מלאכה דאורייתא, ועוד כתב דדוקא בנוטל השיער בידו ממש אמרו דפטור, אך אם נוטל השער בסם, מה לי סם מה לי כלי, דהסם במקום הכלי הוא ואי"ז חשוב כנוטל השיער בידו, וע"כ הסיק ההר צבי דעדיף שיתגלח על ידי נכרי בתער ולא יגלח עצמו בסם ויהיה בזה חילול שבת דאורייתא.

בנידון גילוח יוסף אם היה בתער

והנה הכא פירש רש"י שמה שיוסף התגלח היה זה משום כבוד מלכות. והקשה בפירוש רבי עובדיה מברטנורא על התורה מאי קמ"ל רש"י בדבריו שגילח מפני כבוד מלכות, והלא פשיטא דמפני כבוד המלכות עשה כן, ועוד הקשה מדוע העמיד רש"י את דבריו שעשה כן מפני כבוד מלכות רק על מה שגילח, והרי גם מה שהחליף שמלותיו היה זה מפני כבוד המלכות.

וכתב ליישב דהיה קשה לו לרש"י דכיון דכתיב 'ויגלח' ובעלמא אין גלוח אלא בתער, א"כ משמע מכאן שיוסף גילח גם את זקנו בתער, וזה קשה איך עשה הדבר האסור הזה להשחית פאת זקן, ולכך פירש רש"י ויגלח מפני כבוד המלכות, שמפני כבוד המלכות מותר לגלח זקנו בתער וכדאמרין (ב"ק פג). אבטולס בר ראוון התירו לו לספר בתער מפני כבוד המלכות, וטעם ההיתר כי המגלח היה גוי וכשאין הניקף מסייע למקיף ואינו עושה מעשה בידיים אין שם אלא איסורא דרבנן, ומפני כבוד מלכות התירו לו, ולכך העמיד רש"י את דבריו רק על מש"כ 'ויגלח'. ולדבריו צ"ב מדוע באמת גילח יוסף את עצמו בתער, עד שהוצרך לבאר הטעם שעשה כן משום כבוד מלכות.

ומאידך מובא בשם הגאון הרונצ'ובי שדקדק איפכא מדברי התרגום, דבכל מקום בתורה כשכתוב לשון גילוח מתרגם אונקלוס 'וגלח', אבל הכא מתרגם הוא 'וספר'. וביאר דבכל התורה איירי בתגלחת מצוה, ולכן מותר לגלח גם את פאות הראש, משא"כ הכא דאיירי בתגלחת שאינה של מצוה מתרגם אונקלוס לשון תספורת שאינה כוללת כל הראש אלא רק מקומות המותרים. ולדברי הרונצ'ובי קשה מה חידש רש"י בהא דיוסף גילח מפני כבוד מלכות.

ויש לומר כמו שכתבו בחת"ס ועוד אחרונים ע"פ הגמ' בראש השנה

כמה הערות לדינא בעשרה בטבת שחל בערב שבת

רבינו יונה של"מ על היין. או אפשר טעמו משום שאם קידוש על היין דאורייתא ואינו מקיימו כדין נמצאת ברכתו לבטלה מה ששייך רק בלילה ולא ביום, ונפק"מ לענין יום טוב שקידוש היום שלו הוא מדרבנן, ואם הטעם הוא משום חומרא דאורייתא יכול לסמוך על דעת המקילים קידוש במקום סעודה על היין, ואם הטעם הוא משום ברכה לבטלה הא שייך גם ביו"ט (ועיי' ארחות רבינו ח"ב עמ' שיד שכ' שהחזו"א הורה לבחורים בליל שמח"ת לעשות קידוש על מזונות ע"ש, ולהמבואר י"ל שהוא רק ביו"ט ואין ראוי לשבת).

ודעת רבינו יונה שהביאה רעק"א היא לגבי גדר סעודה בכל מקום, שייך ומיני תרגימא לא מחשיב מקום סעודה, ומשם למד רעק"א שה"ה לגבי קידוש במקום סעודה, ומינה שלא רק על היין לא נחשב קידוש במקום סעודה אלא אף על מיני תרגימא לא נחשב מקום סעודה, וכיון שהחמיר המשנ"ב לחוש לדעה זו בליל שבת, אין לאכול מיני מזונות אחר הקידוש כיון שלא נחשב מקום סעודה.

לאכול מיד בצאת הכוכבים

כתב השו"ע בסי' רמ"ט אם קיבל עליו להתענות בערב שבת צריך להתענות עד צאת הכוכבים, והרמ"א הביא שיש אומרים שלא ישלים אלא מיד כשיוצאים מבית הכנסת יאכל, ומסיק לדינא שבתענית יחיד לא ישלים ות"צ ישלים. ולפי זה בעשרה בטבת שהיא תענית ציבור משלימים התענית עד צאת הכוכבים.

ומצינו בהל' ראש חודש סי' תי"ז סק"ד שהביא המשנ"ב בשם תשו' מנחם עזריה, לאותם הנוהגים להתענות בערב ראש חודש ומשלימים תעניתם גם כשחל בערב שבת, מכל מקום צריך למהר בסעודת הלילה שלא להכנס בו כשהוא מעונה והיינו שלא לשהות אחרי צאת הכוכבים ע"ש, ומבואר שגם אם משלים את התענית אין לשהות אלא יתחיל מיד בסעודה, ולכאור' ה"ה בעשרה בטבת שחל בערב שבת יש להזדרז לאכול ולא להמתין אחרי סיום הצום.

ואולי לפי מה שכתב הבית יוסף בסי' תק"נ בשם אבודרהם שאם היה חל עשרה בטבת בשבת עצמה היו מתענים, ושמע' שגם שבת שייכת לתענית זו, ואם כן יכול לגמור את התענית גם בתוך השבת דדין עשרה בטבת הוא גם בשבת ועיי'.

שתיית קפה לאחר הקידוש

רוצה לשתות קפה קודם הסעודה, וכיון שהסעודה היא סעודה בשרית ישנה לחומרת הזוהר שהביאה הרמ"א ביו"ד סי' פ"ט סעי' א' וסעי' ב' שלא לאכול בשר וחלב באותה סעודה, ולכן רוצה לשתות קודם נטילת ידיים.

יש לעיין אם שתיית קפה לאחר הקידוש קודם הסעודה נחשבת לסעודה אחרת, דהנה קיי"ל בסי' קע"ד דיין פוטר כל מיני משקין, ומה"ט אינו מברך ברכה ראשונה על הקפה ששותה לאחר הקידוש, וברכה אחרונה שעל הקפה גם אינו מברך משום שנפטר בברכת היין, והברכה אחרונה של היין בסעודה זו היא ברכת המזון כמבואר בסי' קפ"ד, ונמצא שהברכת המזון הוא ברכה אחרונה על הקפה ועל כל הסעודה הבשרית, ובאופן זה שברכת המזון כוללת את שתייהם יתכן שנחשב באותה סעודה ואם כן אין לשתות גם קודם הסעודה.

ובכף החיים ובן איש חי (שנה ב' פר' קורח סעי' יד טו) כתבו שחומרת הזוהר שלא לאכול חלב ובשר בסעודה אחת היא דוקא באכילה ולא בשתייה, ולפי זה אין לחוש מטעם זה.

ויל"ע אם שאלה זו שייכת גם למי שלא נהג לברך ברכה אחרונה על הקפה דסו"ס שתייה כוז נחשבת שייכת לסעודה או שכיון שאינו מברך עליה אין ברכת המזון נחשבת ברכה אחרונה שלה ולא נחשב שאוכל בשר וחלב באותה סעודה.

קידוש קודם זמן האכילה

מי שנוהג לסיים את הצום בשעה מאוחרת (חזו"א, ר"ת) וכדי שלא יצטרכו בני ביתו להמתין עליו, ואמר לאחד מהם שיקדש לכולם, האם יכול לצאת ידי חובה בקידושו של זה או שיצטרך אח"כ לקדש לעצמו. **וברמ"א** סי' רע"ג סעי' ג' כתב שצריך לאכול במקום קידוש לאלתר או שיהא דעתו לאכול שם מיד, וביאר משנ"ב ס"ק י"ג כוונתו שאם היה דעתו לאכול לאלתר יצא ידי"ח גם אם נאנס ולא אכל, או שלא היה דעתו לאכול מיד ותיקן עצמו ואכל מיד גם נחשב קידוש במקום סעודה, ובנדו"ד באמת אין דעתו לאכול מיד וגם אינו אוכל מיד, אלא שעל פי רוב אין שהות ארוכה בין הזמן שמקדשים לזמן שבו יאכל, וגם אינו מסיח דעת מהקידוש ויאכל מיד בהגיע הזמן, ומסתבר שבכה"ג יכול לאכול ונחשב

הקידוש ששמע בקידוש במקום סעודה.

אלא שבהל' פסח סי' תתע"ב סק"ד כתב המשנ"ב שקידוש של ליל פסח צריך לעשותו משתחשך, משום שהקידוש צריך להיות בשעה הראויה למצה והיינו בלילה ממש כמו פסח, טעם נוסף כ' שכוס של קידוש הוא אחד מארבע כוסות וכוס זה צריך שיהא בלילה כמו מצה ומרור, וטעמים אלו הם מדברי הט"ז ומג"א שם, וכ' בפמ"ג שהנפק"מ בין הטעמים הוא בקידוש של ליל סוכות, דאם הטעם הוא משום שכוס קידוש היא מד' כוסות אין זה שייך לסוכות ויכול לקדש קודם שתחשך, ואם הטעם הוא משום דבעינן שיהא הקידוש בזמן אכילה כדי שיהא נחשב קידוש במקום סעודה, בעינן דוקא בלילה.

ויש לציין שבהל' סוכה סי' תרל"ט סעי' ג' ביה"ל ד"ה ולא יאכל, כ' המ"ב שצריך לעשות קידוש של ליל סוכות בלילה משום שאומר סוכה ואחר כך זמן והם נאמרים בלילה דקודם לכן אינו יכול לברך לכן צריך שיהא הקידוש בלילה, ולא נתן המשנ"ב טעם משום שהאכילה עצמה היא בלילה ולא קודם לכן דומיא דמצה וכדכ' ס"ק כ"ה, וי"ל.

עכ"פ לדברי המשנ"ב בהל' פסח חזינן שחשש לכל הטעמים וצריך שיהא הקידוש במקום סעודה גם בזמן הראוי לסעודה ולא קודם לכן, ולפי זה אם עדיין לא הגיע זמן סעודתו אינו יכול לקדש או לצאת ידי קידוש ע"י אחרים. ואם גדר מנהגו זה הוא בתורת חומרא לא נחשב שלא ראוי זמן זה לסעודה ויכול לצאת, ואולי אפשר לומר עוד שמה שנמנע מלאכול אינו משום שעדיין לא נחשב שבת עבורו וזמן סעודה, אלא משום התענית ולגבי זה הוא זמן סעודת שבת ועיי'.

אכילת מזונות לאחר הקידוש

הרוצה לטעום מיני מזונות לאחר קידוש במקום להתחיל מיד בסעודה. הנה בשו"ע סי' רע"ג סעי' ה' כתב דהא דאין קידוש אלא במקום סעודה הוא אפילו אכל דבר מועט או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה יצא ידי קידוש במקום סעודה, אבל אכל פירות לא. ובמשנ"ב ס"ק כ"ה הביא ממגן אברהם דכ"ש אם אכל מיני תרגימא שיצא ידי חובת קידוש במקום סעודה, ולכאור' לפי זה היה אפשר לאכול מזונות אחר הקידוש. **ויש** בזה כמה דעות, דעת המחבר שאם שותה את כל הכוס של הקידוש יוצא ידי חובת קידוש במקום סעודה, ובמשנ"ב ס"ק כ"ז הביא דעת הלבוש שאינו יוצא בכוס של קידוש אפילו שותה רביעית אלא צריך לשתות כוס נוספת, ובשעה"צ כ"ט כ' להחמיר בלילה כדעת הלבוש ולא לסמוך על כוס של קידוש, והוסיף עוד דאפילו אם ישתה עוד כוס עדיין יש לעיין אם ניתן לסמוך על זה דכמה ראשונים חולקים על זה וכמו שכ' רעק"א.

ולא ביאר דבריו למה החמיר בלילה יותר מביום, ואפשר טעמו משום שקידוש הלילה דאורייתא וכמו שהאריך בביה"ל ר"ס רע"א וע"ש סק"ח, ולגבי קידוש דאורייתא החמיר בקידוש במקום סעודה כדעת

בביאור ההיתר של יוסף לגלח שערו ביו"ט

והנה מדקדוק דברי רש"י נראה שמה שגילח יוסף היה זה משום 'מצוות כבוד מלכות', ולא משום הסכנה שהיה אנוס לגלח ביום טוב או בתער, שאם היה זה משום פיקוח נפש א"כ היה רש"י צ"ל 'משום מורא מלכות', וא"כ קשה היאך הותר לו לעבור על איסור משום מצוות כבוד המלכות, והברטנורא הנ"ל עמד בקו"ז כלפי מה שעבר על איסור תער ותירץ שעשה כן ע"י נכרי.

ובדרך זו הלך החת"ס וביאר בזה ע"פ מה שנחלקו הט"ז הש"ך ביו"ד סי' קצ"ח גבי חציצה בטבילה באשה שאירע ליל טבילתה בשבת ושכחה ליטול הצפרנים, שהט"ז בס"ק כ"א אוסר לחתוך הצפרניים ע"י נכרית, וטעמו משום שאע"פ שהעובדת כוכבים חותכת מ"מ אותה ישראלית מסייעת לה על ידי שמטה לה את ידיה, וכאילו היא עושה מלאכה זו שאסורה מדאורייתא בשבת ויו"ט, וכההיא שמצינו בסימן קפ"א לענין הקפת פיאה שגם הניקף חייב אם סייע בדבר שמטה עצמו אליו להקיפו כו', וזה א"א להשמר ממנו כשתניח לחתוך הצפרנים להעובדת כוכבים בלי הטיית הישראלית את ידיה אליה, עכ"ל.

והש"ך חולק על הט"ז וסובר שמותר לחתוך הצפרנים ע"י נכרית, דאין כאן אלא איסור דרבנן, ואפילו אי הוה איסור דאורייתא מ"מ לא אמרו דמסייע חשוב כעושה המלאכה אלא לענין מקיף וניקף, אך בשאר איסורי תורה מסייע אין בו ממש, ועוד דאפילו בכלי יש להתיר דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואפילו אי הוה מלאכה דאורייתא מ"מ

הרבה פוסקים סוברים דאפילו מלאכה גמורה מותר לומר לגוי לצורך מצוה כמבואר בר"ן ס"פ רבי אליעזר דמילה וברמ"א או"ח סי' רע"ו ס"ב, ועפ"י דביאר החתם סופר דליוסף הותר לגלח ביו"ט ע"י נכרי, והיינו משום כבוד מלכות, דכיון דהוי צורך מצוה שרי, ואי משום דמסייע הוא הא מסייע אין בו ממש, דלא אמרו מסייע יש בו ממש אלא בדינא דהקפת הראש אבל לא לענין האיסור לגלח בשבת.

ועפ"י ד הש"ך ביאר החתם סופר דליוסף הותר לגלח ביו"ט ע"י נכרי, והיינו משום כבוד מלכות, דכיון דהוי צורך מצוה שרי, ואי משום דמסייע הוא הא מסייע אין בו ממש, דלא אמרו מסייע יש בו ממש אלא בדינא דהקפת הראש אבל לא לענין האיסור לגלח בשבת.

ומדבריו למדנו דלא כפי שנתבאר עד עתה שהנידון היה אם לגלח בתער ע"י נכרי או לגלח בסם על ידי עצמו, דלגלח ע"י עצמו לעולם לאסור ביום טוב כיון שאין ההיתר כאן מצד סכנה אלא רק משום כבוד מלכות, וכל מה שהותר הוא רק אם עושה כן ע"י נכרי, ובזה ס"ל להחת"ס דלא יתכן שגילח ע"י נכרי בתער כיון שבתער הוי איסור דאורייתא גם אם הוא עושה כן ע"י נכרי, כיון שבמקיף וניקף יש איסור גם לניקף, ורק איסור יום טוב הותר שבזה לא נתחדש איסור לניקף, והיינו כהש"ך שמחלק בין איסור מקיף וניקף לאיסור שבת.

ובדעת הרע"ב מוכרחים אנו להעמיד שהנידון היה אם לגלח בתער ע"י נכרי או בעצמו ע"י סם, ובזה הכריע הרע"ב שעדיף להתגלח ע"י נכרי בתער ולא יגלח בעצמו ע"י סם, ודו"ק.

¹ ויש להאריך בזה מצד איסור אמירה לנכרי בשבת, ואפשר דלא היתה בזה אמירה מפורשת לנכרי שיגלחו, אלא הוי רמז שלא בדרך ציווי שפיר הוי קיל טפי דכה"ג לכאורה מותר לומר לנכרי לעשות מלאכה, ועכ"פ באיסור דרבנן דמשאצ"ג במקום מצוה, וא"כ בהכי איכא לאוקמי למעשה דגילוח יוסף, ועוד דבמדרש שכל טוב הנ"ל איתא בזה"ל, 'וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור ויגלח, מי גלחו שר המשקים גילוהו, א"ל פרעה קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא, וכן אתה אומר בהמן ומרדכי, ע"כ, ומבואר דפרעה גופא הוא דשלח לו שליח לגלח את יוסף, ולפי"ז י"ל דכלל לא היתה אמירה לעכו"ם במעשה דיוסף, אלא פרעה הוא שאמר לנכרי לגלח את יוסף.

עמק הברכה

ברכת מזל טוב נשגר קמיה

ידידנו החשובים לרגל השמחה השרויה במעונם:

הרה"ג **רבי יצחק זאב וינגרטן שליט"א** לנישואי הבת

הרב **אברהם ישעיהו קוקיס שליט"א** להולדת הבת

הרב **אורי שרגא שינברגר שליט"א** להולדת הבן

הרב **שמעון בלומנשטוק שליט"א** להולדת הבת

הרב **יעקב ישראל קול שליט"א** להולדת הבן

הרב **ניסים אלקיים שליט"א** להולדת הבת

הרב **פנחס כץ שליט"א** להולדת הבת

הרב **שמעון ניוטון שליט"א** להולדת הבן

הרב **אברהם לור שליט"א** להולדת הבת

הרב **יעקב קנטור שליט"א** להולדת הבת

הרב **יהודה צ'ולק שליט"א** להולדת הבת

הרב **שמעון דובינקי שליט"א** להולדת הבת

הרב **אלחנן בירנצווייג שליט"א** להולדת הבן

יה"ר שיזכו לרוות נחת מכל יוצ"ח

נושאים לכתיבת חידו"ת בשבוע הבא פרשת ויגש

שקר מפני יראה (פמ"ד פ"ב, ועי' יבמות סה) • שטן מקטרג בשעת הסכנה (פמ"ד פכ"ט) • ערבות (פמ"ד פל"ב) • שבועת יוסף שלא לגלות לאביו שהוא חי (פמ"ה פ"ט, ספר חסידים סי' תקע"ה, ועי' רמב"ן פמ"ב פ"ט) • נאמנות ע"י סימנים (פמ"ה פ"ב) • תפילת הדרך (פמ"ה פכ"ד) • כבוד אבי אביו (פמ"ו פ"א, יו"ד ר"מ סע' כ"ה) • יציאה לחו"ל (פמ"ו פ"ג, ב"ב צא) • בני בנינים הרי הם כבנים (פמ"ו פ"ו, שו"ת המב"ט חו"מ סי' כ) • שם אם משעת יצירה או משעת לידה (פמ"ו פ"י) • עוסק במצוות כיבוד אב אי פטור מק"ש (פמ"ו פכ"ט, עי' בשפתי חכמים ובברכת פרוץ) • רמיזה בק"ש (פמ"ו פכ"ט, יומא יט)

הוצאות הדפסת הגיליון נתרמו ע"י ידידנו הרה"ג החפץ בעילוי"ש לברכה והצלחה ונחת מיו"ח

הוצאות הדפסת הגיליון נתרמו ע"י ידידנו הרה"ג החפץ בעילוי"ש לברכה והצלחה ונחת מיו"ח

ניתן לשלוח חידו"ת לעלון עד יום חמישי בצהריים למייל bal50150150@gmail.com

לתועלת הלומדים נא לא לשלוח חידושי תורה באורך של יותר מ- 1500 מילים ותגובות באורך של יותר מ- 800 מילים

הוצאות הדפסת הגיליון מרובות, הציבור הק' מתבקש להשתתף בהוצאות בנדבת לבו ובתרומת ידו

ניתן להנציח לע"נ לרפואת או לרגל שמחה וכדו', לתרומות נא לפנות לרב יעקב ישראל יהל או לרב יוסף איצקוביץ

וכן ניתן לתרום באשראי בנדר"פ ל"ב בהמ"ד הגדול חניכי הישיבות גני איילון" בקטגוריית "בעמק איילון"

את העלון ניתן לקבל במייל הנ"ל או במאגר העלונים של דרשו